

OSMANLI DEVLETİ'NDE BİR CEZA YÖNTEMİ OLARAK SÜRGÜN:
YAN YA VİLAYETİ ÖRNEĞİ (1867-1913)
EXILE AS A METHOD OF PUNISHMENT IN THE OTTOMAN STATE:
THE SAMPLE OF THE PROVINCE OF IOANNINA (1867-1913)

İLKAY ERKEN

Dr. Öğr. Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
Assist. Prof., Ondokuz Mayıs University, Faculty of Arts and Sciences, Department of History
ilkay.erkenn@omu.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0002-7049-1058>

Atıf / Citation

Erken, İ. 2021. "Osmanlı Devleti'nde Bir Ceza Yöntemi Olarak Sürgün: Yanya Vilayeti Örneği (1867-1913)".
Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi- Journal of Turkish Researches Institute. 72, (Eylül- September
2021). 287-313

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü-*Article Types* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 27.02.2021
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 04.04.2021
Yayın Tarihi- *Date Published* : 05.09.2021
 : <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat4505>

İntihal / Plagiarism

This article was checked by iThenticate programında bu makale taranmıştır.

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi- *Journal of Turkish Researches Institute*
TAED-72, Eylül-September 2021 Erzurum. ISSN 1300-9052 e-ISSN 2717-6851
www.turkiyatjournal.com
<http://dergipark.gov.tr/ataunited>

OSMANLI DEVLETİ'NDE BİR CEZA YÖNTEMİ OLARAK SÜRGÜN:
YANYA VİLAYETİ ÖRNEĞİ (1867-1913)
EXILE AS A METHOD OF PUNISHMENT IN THE OTTOMAN STATE:
THE SAMPLE OF THE PROVINCE OF IOANNINA (1867-1913)

İLKAY ERKEN

Öz

Osmanlı toplumunda sürgün, ceza ve zorunlu iskân yöntemleri arasındaydı. İlk dönemlerde iskân yönü ağır basan uygulamalar daha çok kitlesel ve zorunlu göçler kapsamındaydı. Toplulukların yaşadıkları yerler güvenlik, sosyal ve ekonomik nedenlerle değiştirilmiştir. Zorunlu ve kitlesel göçlerle Osmanlı Devleti sosyal ve ekonomik faydalar elde etmeyi düşünmüştür. Nitekim bu şekilde fethedilen yerlerin nüfus yapısı Osmanlı Devleti lehine değişmiştir. Sürgün, zamanla bireysel cezalandırma yöntemi olarak tercih edilmiştir. Kişilerin işledikleri suçlar ve uygunsuz davranışları sürgün nedeniydi. Böylece yaşadıkları yerlerden uzaklara sürgün gönderilmişlerdir. Suçun kapsamı ceza süresini belirlemiştir. Süreli sürgün cezası sürenin bitimiyle sonlanmaktaydı. Ömür boyu sürgünlerin cezaları ölümleriyle sonlanmaktaydı. Genel olarak bu şekilde tanımlanabilen sürgünler Osmanlı Devleti'nin pek çok merkezinde görülebildiği gibi Yanya vilayetinde de tespit edilmektedir. Vilayette, özellikle asayiş ve güvenlik sorunlarına neden olanlar sürgün edilmiştir. Bunların içerisinde din adamları da mevcuttu. Ayrıca Yanya vilayetinin farklı kaza-sancak merkezlerine sürgünler yapılmıştır. Bunlar vilayetin dışından gönderilen ve vilayetin içindeki sürgünler olabilmıştır. Yani, Yanya da bir sürgün yeri idi. Bu çalışmada ceza yöntemi olarak sürgünün Yanya'da nasıl uygulandığını örneklerle tespit etmek amaçlanmıştır. Yöntem olarak arşiv vesikalarında Yanya'ya ve Yanya'dan yapılan sürgünler tespit edilmiş ve bunlar tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Güney Arnavutluk, Güvenlik, Düzen, Ceza.

Abstract

Exile in the Ottoman society was among the punishment and obliged settlement methods. In the early days, the practices that dominated the settlement were mostly within the scope of mass and forced migrations. The places where communities live have been changed due to security, social and economic reasons. The Ottoman Empire thought of obtaining social and economic benefits through forced and mass migrations. As a matter of fact, the population structure of the places conquered in this way changed in favor of the Ottoman Empire. Exile, had been preferred over time as an individual punishment method. The crimes and inappropriate behaviors of the individuals were the reasons for exile. Thus, they were exiled away from where they lived. The scope of the crime determined the duration of the sentence. The penalty for temporary exile was ending with the end of the period. The punishment of lifelong exiles ended with their deaths. In general, exiles that can be defined in this way can be seen in many centers of the Ottoman Empire as well as in the province of Ioannina. In the province, especially those who caused public order and security problems were exiled. There were also religious leaders among them. In addition, exiles were made to different county-sanjak centers of the province of Ioannina. These could be exiles sent from outside the province and within the province. So, Ioannina was also a place of exile. In this study, it was aimed to determine how exile is applied in Ioannina as a punishment method with examples. As a method, the exiles to and from Ioannina were determined in the archive documents and these were discussed.

Key Words: Southern Albania, Security, Order, Punishment.

Structured Abstract

The Ottoman State made various arrangements in order to ensure social order. One of these regulations was to change the place where communities live. With this mandatory application, the population of some regions was increased. Collective exile seen mostly in the classical period turned into individual exiles over time. This shows that exile was applied as a method of punishment. It was not only intended to punish the individual exiled. With this method, the person was asked for reintegrate into society. In addition, the priority was to prevent public order problems.

The exile applied by the Ottoman Empire as a method of punishment can also be found in the province of Ioannina. The exiles in the province of Ioannina were primarily made out of the province. Especially those who caused security problems in Ioannina were removed from the province. These people were usually exiled to other provinces because of their improper activities on the Greek border. People who caused problems on the border between the Ottoman Empire and Greece were exiled and security was tried to be maintained in the region. Another reason for the exile of those who were exiled from the province was the threat of border security, as well as crimes such as animal theft, murder and road blockage. The exile of those who had misbehaved in the provincial boundaries was cared for in order to ensure security. However, in addition to those who were exiled for security reasons, people who engage in unwanted behavior with their religious actions and discourses should also be mentioned. Exiles of reverend who engage in unwanted activities in religious matters within the province are also detected.

Those who committed these crimes were sent to various provinces far from Ioannina such as Fezzan, Konya and Diyarbakır. It is not possible to say that the provinces listed here are particularly preferred for the exiles from Ioannina. However, the point to be noted here was that the places as far away from Ioannina were preferred as places of exile. Thusly, this approach was compatible with the general functioning of exile application.

Those who were exiled due to the crimes they committed and the unrest they created in Ioannina were not sent to different provinces each time. The people who were decided to be exiled by the provincial administration could be exiled within the province. These people were exiled to sanjak-kazas centers far from where they lived within the boundaries of the province. However, it is not possible to say that the type of crime and the period of punishment taken are effective in the decision of exile within or outside the province. In other words, it cannot be said that those who committed some crimes were exiled inside the province and those who committed some crimes were exiled outside the province. It can be said that a personal decision was made here. However, in some cases, in line with the decisions taken by the central administration, there were cases where the places of exile were predetermined according to the punishment period imposed on individuals. For example, according to the decision taken in 1886, those who were sentenced to exile for 5 years or more would be exiled to Fezzan.

In the province, exiles were frequently used to prevent various unrest. On the other hand, the province of Ioannina itself was a place of exile. Those who were exiled from other provinces were also sent to Ioannina. Looking at these people, it was seen that they were either clergymen or public officials. Public officials were sent to other provinces as a result of their improper actions regarding their duties. In this way, there were public officials who were sent to Ioannina by changing their places of duty to perform their duties. In addition, there were various clergymen exiled from the Arabian region to Ioannina. It should be added that these people were not sent to Ioannina in order to be punished. However, the term exile was also used for people who were removed from their places of residence as a result of some administrative arrangements made in their places. These people were sent to places where they could feel comfortable instead of being punished.

There is an issue that needs to be addressed in the examples of exile practice. Exile applied to those who had a court decision. In other words, a person should have been taken to court for the crime he committed. The punishment given to the person by the court had to be followed. The

provincial administration of Ioannina has applied different practices in this regard. The provincial administration wanted to exile those who disturbed peace and cause security problems with administrative decisions. Thus, the provincial administration of Ioannina even asked the central government for permission. The provincial administration was thinking of providing security in the province with this authority it wanted to exile people without a court order. However, the central administration stated that this was not possible and that people should be exiled by court decision.

Although it was notified to the province that individuals could not be exiled without a court decision, this was violated. Exiles were made as a result of administrative decisions. This is encountered in requests made to return from exile. The individuals stated that they were not guilty, stating that they had been exiled without a court decision. In this way, they demanded that the exile decision be abandoned. Thus, people who were given an exile decision without a court decision were also forgiven, like those who were forgiven before their exile period expired. Similarly, there were those who wanted to return to their homeland because of their elderliness. It can be said that the requests for amnesty made to the administration are generally answered positively. As a matter of fact, the aim of the exile was to harmonize the people with the society. However, the amnesty requests made by the exiles before their exile sentences were not responded positively in some cases. On the other hand, those who thought they were exiled even though they were not guilty were fleeing their places of exile. However, both those who were in exile and those who fled frequently sought amnesty in order to end their economic misery. When these demands were not welcomed or for other reasons, the number of people who fled from exile was quite high. This situation caused the idea of ensuring order in the province through exile to not be realized. Because those who escaped from the places of exile continued to commit crimes.

The provincial administration of Ioannina wanted to take various measures in order to capture those who fled from the places of exile. The easiest way to apply was to confiscate the property of the fugitives. However, such a thing was prevented by the central administration without a court order. It should be said that the central administration paid attention to act within the framework of the existing laws, especially in the period of Abdulhamid II. What the province wanted to do by prioritizing security measures was almost always denied by the central administration. It was requested that the transactions be settled through the existing laws. The fact that the province wanted practical reasons, and actually not allowing illegal measures, also caused the exile punishments not to contribute to the provision of public order in the province. As a matter of fact, those who were given an exile decision had fled their places of exile. For this reason, situations where the exile decision could not be implemented were frequently encountered. Because those who were decided to be exiled were fleeing before the decision was implemented. This situation generally does not allow us to say that exile practices are beneficial in ensuring security in the province of Ioannina.

Giriş

Toplumların çeşitli nedenlerle meskûn buldukları topraklardan farklı yerlere yerleştikleri tarih boyunca ve farklı coğrafyalarda tespit edilebilir.¹ Nitekim siyasî, askerî, dinî ve malî gerekçelerle toplumlar ikametlerini değiştirmek zorunda kalarak göç olgusunun öznesi olmuşlardır.² Sürgünün de fiziki anlamda göçle alakalandırılması mümkündür. Zira göç kişinin/kişilerin yaşamakta olduğu mekandaki değişikliklerle ilgilidir.³ Yine sürgünün bir ceza olarak tatbiki onu hukuki bir müeyyide haline getirmektedir.⁴

Osmanlı Devleti'nde daha kuruluş yıllarında sürgünden bahsedilebilir.⁵ Bilhassa fethedilen yerlerin şenlendirilmesi⁶ için belirlenen mahallerdeki ahali sürgün edilmiştir.⁷ Bu

¹ Hüseyin Arslan, *16. yy. Osmanlı'da Nüfus Hareketleri (XVI. yüzyıl)*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2001, 150-152, 157-163.

² Kişinin-topluluğun ceza ya da güvenlik amacıyla yaşadığı yerden başka yere rızası dahilinde ya da dışında gönderilerek meskûn edilmesidir. Sürgün aynı ülke içerisinde olabilirken farklı ülkeye de olabilmekteydi. Toplu sürgünler siyasal-içtimai nedenlerle doğması muhtemel zararların önlenmesi amacıyla tatbik edildiğinde buna *tehcir* denilmiştir. Göçebelere yerleşik hale getirilmesi *iskân amacıyla* yapılan sürgünlerdir. Zorunlu sürgünlere savaşların ardından tesadüf edilebilmektedir. (Bak. Talip Türcan, "Sürgün", *DİA*, C. 38, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, 164.) Savaşlar neticesindeki zorunlu göç ya da sürgüne dair örnekler hem eski hem de modern dönemlerde görülmektedir. 19. ve 20. yüzyıllardaki zorunlu göçler bu açıdan sürgün olarak değerlendirilebilir. Bak. Ali Fuat Öreç, *Balkanlarda İlk Dram Unuttuğumuz Mora Türkleri ve Eyaletten Bağımsızlığa Yunanistan*, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2011, 98-116; Justin McCarthy, *Ölüm ve Sürgün Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı (1821-1922)*, Fatma Sarıkaya (çev.), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2012, 87-94, 141-142, 173-187; Cengiz Mutlu, "Balkan Savaşları'ndan Lozan Konferansı'na Osmanlı Devleti'nde Rumların İç ve Dış Göçleri", *History Studies*, Vol. 4/2, Temmuz 2012, 257-288; Tuncay Ercan Sepetcioğlu, "Sürgün ve İskân Kısılcısında Giritli Müslüman Kadın (1896-1913)", *History Studies*, Vol. 6/2, Şubat 2014, 103-123; Seçil Öraz, "The Struggle and the Response in Stalin's Deportation Policy: The Case of Crimean Tatars", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C. VI, S. 2, İzmir 2006, 411-422.

³ Kişinin/kişilerin rızası dahilindeki göç, *serbest göç*; rızası dışındaki göç *mecburi göç*'tür. Bak. Nedim İpek, *Selanik'ten Samsun'a Mübadiller*, Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun 2010, 1.

⁴ Osmanlı'da fethedilen yerlere nüfusun yerleştirilmesinde iskân; kişisel suçların cezalandırılmasında ceza yöntemidir. (Bak. Nedim İpek, "Osmanlı'da Sürgün: Trabzon Örneği", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S. 26, Bahar 2019, 364.) İskân amaçlı sürgün edilen ahalinin geri dönmemesi için sahibi oldukları malları satılarak bedelleri kendilerine verilmekte ve iki yıl boyunca vergi muafiyeti tanınmaktaydı. Bak. Ali İhsan Karataş, *Osmanlı Dönemi Bursa Sürgünleri (18-19. Asırlar)*, Emin Yayınları, Bursa 2009, 33.

⁵ Asayiş sorunlarına neden olan, eşkıyalık yapan aşiretler sürgün edilmiş ve fethedilen yerlerin iskanı sağlanmıştır. (Bak. Karataş, *Osmanlı Dönemi Bursa...*, 35.) Rodos'un ve Kıbrıs'ın fethinde olduğu üzere bir anlamda insan vergisi olarak belirli yerlerden buraya sürgünler yapılmıştır. Bak. Arslan, *16. yy. Osmanlı'da Nüfus Hareketleri...*, 317.

⁶ Erdal Taşbaş, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet Görevlilerinin Sürgün Edilmesi:19. Yüzyıl Kıbrıs Örneği", *Mediterræen Journal of Humanities*, II/1, 2012, 194.

⁷ Ahalinin daha iyi şartlarda yaşayabileceği yerlere gitmesi amacıyla malî ve askerî muafiyetler verilmekte ve bu şekilde gönüllü sürgün gerçekleşmekteydi. Fakat bazı hallerde buna rıza göstermeyen ahali idarî tasarrufla zorla sürgün edilmekteydi ki bu bir cezaydı. (Bak. Abdullah Acehan, "Osmanlı Devleti'nin Sürgün Politikası ve Sürgün Yerleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Vol. 1/5, Sonbahar 2018, 13.) Anadolu Selçukluları yurda gelen Türkleri çeşitli bölgelere yerleştirmiş, Türkleşme ve İslamlaşmaya katkı sağlamıştır. Ayrıca gayrimüslimler de bu iskân sürecinin parçasıydı. (Bak. Karataş, *Osmanlı Dönemi Bursa...*, 23-24.) Anadolu'da asayişin temini, Rumeli'nin fethiyle şenlendirilmesi zorunlu göç örnekleridir. (Bak. Mucize Ünlü, "Tanzimat Sonrasında Balkanlardan Karadeniz'e Sürgünler", *History Studies*, Vol. 2/2, 2010, 306.) Trabzon'un fethiyle Rum ahalinin Anadolu'ya; İstanbul'un fethi ardından İstanbul'a, Safeviler'e yardım eden Türkmenlerin Rumeli'ye göçleri toplu sürgündür. Ancak toprak kayıplarıyla birlikte iskân amaçlı sürgünler buralardan gelen içe dönük göç şeklini almıştır. (Bak. Kemal Daşcıoğlu, "Sürgün (Osmanlılar'da)", *DİA*, C. 38, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,

açından tespit edilen sürgünlerin sosyal ve ekonomik gerekçeleri öne çıkmaktadır.⁸ İdari tasarruflarla şekillenen sürgünlerin tatbiki sonraki yüzyıllarda da sürmüştür. Özellikle asayişin temini gerekçesiyle huzur bozanların yaşadıkları ortam değiştirilmiştir.⁹ Bu yolla kişilerin *ıslah-ı nefis* etmesi amaçlanmıştır.¹⁰ Bu yaklaşım, sürgünün ceza olarak tatbikine sıklıkla başvurulmasında etkiliydi.¹¹ Öyle ki 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin hazırladığı ve zamanla yenilediği ceza kanunnamelerindeki¹² ceza yöntemlerden birisiydi. Burada sürgün cezası, kalebend¹³, prangabend ve kürek¹⁴ cezalarıyla birlikte hürriyeti kısıtlayıcı ağır cezalar dahilindeydi.¹⁵

Tanzimat Devri'nde¹⁶ sürgün sıklıkla başvuru ceza yöntemlerdendi.¹⁷ Bu dönemde sürgün cezasının gerekçeleri çeşitlenmiştir.¹⁸ Bunda Osmanlı Devleti'nin

İstanbul 2010, 168.) 1793 Kırım Harbi ve ardından artık, önceleri iskân edilmiş Rumeli gibi bölgelerden Anadolu'ya geriye-ıçe göç başlamıştır. *Bak. Karataş, Osmanlı Dönemi Bursa...*, 27.

⁸ İdari tasarrufla icrasına rağmen aslında cezalandırma niyetini taşımaktadır. *Bak. Osman Köksal, "Osmanlı Hukukunda Bir Ceza Olarak Sürgün ve İki Osmanlı Sultanının Sürgünle İlgili Hattı-ı Hümayunları", Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, S. 19, 2005, 284.*

⁹ 18. yüzyılda Erzurum'da yaşanan asayiş sorunlarının ve bilhassa hırsızlık vakalarının sorumlularının cezalandırılmasında sürgün başvuru yöntemlerdendi. Küreğe konulmak ve kalebendlik diğer yöntemlerdi. (*Bak. Feyzanur Susam ve Yılmaz Karadeniz, "18. Yüzyılın Ortalarında Erzurum'da Güvenlik Meselesi (H. 1155-1162/M. 1742-1749 Tarihli 1 Numaralı Erzurum Ahkâm Defteri"ne Göre)", Asia Minor Studies, C.7, S. 2, 2019, 227.*) Bu, Yavuz Sultan Selim Devri Kanunnameleri'nde görülür. Bulunduğu mahalde *huzur bozanlar* ahalinin isteğiyle sürgün edilecekti. *Bak. Karataş, Osmanlı Dönemi Bursa...*, 41-42.

¹⁰ İpek, "Osmanlı'da Sürgün: Trabzon Örneği", 364.

¹¹ Sürgün cezasının takdir edilebilir cezalardan olması önemliydi. İslam Hukukunda *had, kısas ve ta'zir* olarak tasnif edilen suç ve cezalardan *had ve kısas* içeriği itibarıyla Kuran ve Sünnetle belirlenmişti. Yani cezada ve tatbikinde değişiklik yapılamazdı. Böyle olmayan *ta'zir* suçlarında ceza usulleri devlet başkanı ya da onun atadığı kişilerce tanımlanmaktaydı. *İdam, teşhir, tehtid, nasihat, prangabend, kalebend, hapis, kınama, para ve kürek cezaları, alın dağlama, sakal kesme yaptırımlarına sürgün cezası da dahildi. Bak. Karataş, Osmanlı Dönemi Bursa...*, 37-39.

¹² Tanzimat'tan önce hukuki yapı nedeniyle benzer suçlara farklı cezalar verilmiş, kişiler sorgulanmadan cezalandırılmıştır. Tanzimat'la kişinin savunma yapması, hak ve hürriyetleri gözetilmiştir. *Bak. Harun Çoban, "Nefy-ü Kısas Defterlerine Göre Tanzimat Sonrasında Balkanlardan Yapılan Sürgünler (1848-1883)", Vakamüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, Vol. 3/2, Güz 2018, 140-141.*

¹³ Kaleye bağlanmış, hapsedilmiş anlamındaki cezadır. Adam öldürme, yaralama, hırsızlık, yol kesicilik, eşkıyalık, gibi suçlar kalebendlikle cezalandırılırdı. *Bak. Ömer İşbilir, "Kalebend", DİA, C. Ek. 2, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2019, 5.*

¹⁴ Osmanlı'da donanmanın ihtiyacı olan insan gücünü temin maksadıyla uygulanan ceza yöntemi. Bu ceza İslam hukukunda ve örfi kanunlarda bulunmaz. Vergi muafiyeti karşılığında ve esir düşenlerden yararlanılması usulüne sonradan suçlular eklenmiştir. *Bak. Mehmet İpşirli, "Kürek Cezası", DİA, C. Ek. 2, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2019, 112.*

¹⁵ 1838, 1840, 1851 ve 1858 yıllarında ceza kanunnameleri hazırlanmıştır. Farklılıklarına rağmen suçların tanımlandığı kanunnamelerden 1840 ve sonrakilerde sürgün, ceza yöntemleri arsındadır. 1858 Kanunnamesi 68 yıl kadar yürürlükte kalmıştır. Suçlar *cinayet, cünha ve kabahat* olarak tasnif edilmiştir. *Cinayet* suçları idam, müebbet veya muvakkat kürek, müebbet veya muvakkat kalebendlik, nefy, müebbeden rütbe ve memuriyetten mahrumiyet; *cünha* suçları bir haftadan üç seneye kadar hapis, muvakkat nefy, memuriyetten tard ve para cezalarını kapsamaktaydı. *Kabahat* suçları 24 saatten bir haftaya kadarki hapis ve 100 kuruşa kadarki para cezalarını içermekteydi. *Bak. Özlem Poyraz, "Abdülmeccid Dönemi Hürriyet Bağlayıcı ve Kısıtlayıcı Ceza Uygulamalarına Dair Bir İnceleme", SEFAD, S. 43, 2020, 499-501.*

¹⁶ Edirne Valisi Nafiz Paşa, şikayetler üzerine 1840'ta Kütahya'ya sürgün edilmiş, sonra affedilerek yeniden görevlendirilmiştir. *Bak. Abdullah Saydam, "Edirne'de Tanzimat'ın İlk Ayları ve Vali Nâfiz Paşa'nın Muhakemesi", History Studies, 12/5, Ekim 2020, 2573, 2575.*

geçirdiği siyasî ve içtimai değişikliklerin tesiri vardır. Tanzimat ve Islahat Devri düzenlemeleriyle politik söylemlerin dillendirildiği Osmanlı Toplumunda merkez idareye aykırı fikirler artmıştır. İşte bu kişilerin klasik manada ekonomik ve idari gerekçelerle yapılan zorunlu iskandan-sürgünlerden farklı olan siyasal nedenlerle sürgünleri başlamıştır. II. Abdülhamid Devri'nin göze batan ceza usullerinden sürgün bu açıdan önemlidir.¹⁹ Zira politik gerekçelerle birçok Osmanlı aydınının ülkenin çeşitli yerlerine sürgün²⁰ edildiği bir dönem olmanın yanında ülkeden firar ederek başka ülkelere gidenlerin de arttığı dönemdir.²¹ Kânûn-ı Esâsî'nin 113. maddesiyle padişaha tanınan sürgün etme hakkı²² merkez idarece yasal dayanak olarak kullanılmış ve muhalifler idari tasarruflarla sürgün edilmiştir.²³

Tanzimat ve II. Abdülhamid Dönemleri'nde politik yönü itibariyle müracaat edilen ceza yöntemlerinden sürgün bu özelliğini II. Meşrutiyet ve sonrasında korumuştur.²⁴ Bu dönemlerde siyasî nedenlerle²⁵ sürgün edilenlerin içerisinde bilhassa devlet adamları yer

¹⁷ Özellikle merkez idareyle fikir ayrılıkları içindeki kişilerin sürgünleri söz konusudur. Kalem erbabı olarak değerlendirilebilen ve aralarında edebiyatçıların olduğu sürgünler menfalarında çalışmalarını sürdürmüştür. Namık Kemal çalışmalarına sürgünde devam etmiştir. (Bak. Abdullah Acehan, "Tanzimat Fermanı'ndan Bugüne Edebî Sürgünler", *TÜBAR*, S. XXII, Güz 2007, 10-13.) Sürgündeki Jön Türkler hakkındaki çalışmalar da bu dönemde artmıştır. Yakup Kadri'nin *Bir Sürgün* adlı romanı yurtdışındaki Jön Türkleri konu edinmiştir. Bak. Ali Çakır, "Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e Türk Romanında Basın Algısı", *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi*, S. 5, Güz 2020, 109, 118.

¹⁸ Kamu düzenine karşı suçlar, kalpazanlık, mezhep değiştirmeye zorlamak, yalancı şahitlik, adam öldürme-yaralama, fuhuş, ırza tecavüz, iftira, küfür, hırsızlık, rüşvet, veraset anlaşmazlığı, müneccimlik, eşkıyalık, asayiş bozmak, şekavet, fal bakmak, kaçakçılık, devleti zarara uğratmak, görevi ihmal, çekememezlik gibi suçlar sürgün gerekçesiydi. Bak. Mehmet Güneş, "Osmanlı Devleti'nde Sürgün Cezası ve Karahisar-ı Sahib'e Yapılan Sürgünler (1815-1839)", *History Studies*, 8/1, Mart 2016, 51.

¹⁹ Sürgün edilen itihatchılar, buralarda faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. İttihatçıların sıklıkla sürüldüğü Trablusgarb zamanla cemiyetin 7. şubesi olmuştur. II. Abdülhamid Devri'nde buraya sürgün edilen Jön Türkler *Şeref Kurbanları* olarak anılmışlardır. Aralarında Yusuf Akçura, Ahmet Cevad gibi isimler ve öğrenciler bulunmaktaydı. (Bak. Hasan Taner Kerimoğlu, *Osmanlı'da Devrim ve Fedakâran-ı Millet, İstibdat Dönemi Sürgün ve Firarilerinin Devri-Hürriyet'te Mücadeleleri*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2018, 23, 26, 28-29.) Bu sürgünler arasındaki Ali Fahri, *Emel Yolunda* isimli eserinde sürgünde yaşadıklarını aktarır. Buraya *Şeref* adlı vapurla gittiklerinden kendilerine *Şeref Kurbanları* denilmiştir. Mayıs 1898'de affedildiler. Bak. Ali Fahri, *Emel Yolunda Kandil ve Muhtar Paşa*, Yücel Yiğit ve Mehmet Narlı (haz.), Hitabevi Yayınları, Ankara 2015, X-XI.

²⁰ Tahsin Uzer'in Selanik vilayetinin Pürsican nahiyesi müdürü tayinindeki gibi kişiler vazifelerendirilerek İstanbul'dan uzaklaştırılmıştır. Bak. Tahsin Uzer, *Makedonya Eşkıyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999, 20-21.

²¹ Mısır'da/Kahire'de sürgündeyken Afgan Emiri'nin davetiyle Afganistan'a gitmiş ve burada birçok yeniliğe imza atmış Mehmet Fazlı bunlardan birisiydi. Bak. Mehmet Fazlı, *Afganistan'da Bir Jöntürk Mısır Sürgününden Afgan Reformuna*, Kenan Karabulut (çev.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2007, 3-7.

²² Mehmet Akif Aydın, "Kânûn-ı Esâsî", *DİA*, C. 24, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2001, 329.

²³ 1897'de 77 İttihatçı'nın Fizan'a sürgünü gibi. Bak. Seydi Vakkas Toprak, "Fizan'da Sürgün Bir İttihatçı: Cami Bey", *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 20, Ağustos 2015, 688.

²⁴ Politik özelliğiyle öne çıkan sürgünlerin klasik devirlerdekine yakın anlamıyla yeniden tatbiki bu dönemdedir. Ermenilerin Suriye'ye zorunlu göçü bu açıdan değerlendirilebilir. Osmanlı Devleti cephe güvenliğini ve asayiş temin amacıyla toplu ve zorunlu göçe müracaat etmiştir. Bak. Yusuf Halaçoğlu, *Sürgünden Soykarıma Ermeni İddiaları*, Babiali Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2006, 51-52.

²⁵ İttihat ve Terakki'ye karşı muhalefetiyle tanınan Gümülcinelî İsmail Bey, Damat Ferit Hükümeti'nin yanında yer almış ve Bursa valisi yapılmıştır. Burada önce destek verdiği milli mücadeleye sonradan karşı olmuştur.

almıştır. Hatta II. Abdülhamid'in bizzat kendisi Selanik'e sürgün edilmiştir.²⁶ Osmanlı Devleti'nin I. Cihan Harbi'nden mağlup olarak ayrılması üzerine yeni hükümetin kendisine muhalifleri sürgünü de bu açıdan değerlendirilebilir. Zira iktidar değişiklikleriyle birlikte muhalifler merkezden uzaklaştırılmıştır.²⁷ Cumhuriyet'in ilanıyla yaşanan rejim değişikliğiyle yine sürgüne müracaat edilmiştir.²⁸

Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde kitlesel ve daha çok iskân amacıyla tatbik ettiği sürgün, kayıtlarda Arapça *nefy* imlasıyla belirtilirken *iclâ*, *tağrîb*, *teb'id* kelimeleriyle de ifade edilmiştir.²⁹ Zamanla kişisel mesuliyet çerçevesinde uygulanan ceza yöntemlerinden birisi olan sürgün cezalarında sürgün edilen kişiye *menfi* ve sürgün edildiği yere *menfa* denilmiştir.³⁰ Tanzimat ve ardından daha sık tatbik edildiği söylenebilen sürgün cezasının Yanya'da nasıl uygulandığını tespit etmek bu çalışmanın amacıdır. Yanya'da, Yunanistan'la sınır olmasının da etkisiyle, asayiş sorunlarının sıklıkla yaşanmasının sürgün uygulamalarına etkisi olmuş mudur? Sürgün edilen kişiler hangi sebeplerle sürgün edilmiştir? Genellikle gönderildikleri yerler nerelerdir? Yanya'dan bir sürgün yeri olarak bahsetmek mümkün müdür? Şeklindeki soruların açıklanması amacıyla arşiv vesikalarından elde edilen veriler değerlendirilmeye çalışılmıştır.

1. Yanya'da Sürgün Gereçleri ve Örnekler

Yanya vilayetinde sürgüne genellikle asayişin temini gerekçesiyle başvurulmuştur.³¹ Bu açıdan kişilerin *asayiş bozan hareketleriyle* ilgili teferruat verilmeden sürgünleri gerçekleştirilmiştir. 1849'da Tepedelen kazası sakinlerinden Süleyman, Osman, Veyis ve

Birçok kişiyi sürgün ederek Bursa'dan uzaklaştırmıştır. Bekir Sami Bey'in milli mücadeleye katkı sunmak girişimleri karşısında İsmail Bey'in olumsuz hareketleri Nutuk'a da yansımıştır. Nitekim İsmail Bey Bursa'daki faaliyetleri nedeniyle Ağustos 1920'de yargılanarak sürgün edilmiştir. *Bak.* Hasan Ali Polat ve Osman Akandere, "Gümlücineli İsmail Bey'in Bursa Valliliği", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Vol. XIX/39, Güz 2019, 522-523, 525.

²⁶ Selanik'te *Alâtini Köşkü*'ne yerleştirilmiştir. Buradaki ikameti sırasında kendisine aylık 1000 ve beraberindekilere günlük 10'ar kuruş yevmiye verilmiştir. *Bak.* Şadiye Osmanoglu, *Babam Abdülhamid*, Timaş Yayınları, İstanbul 2009, 52-53, 57, 60.

²⁷ Bu şekilde İttifak Devletleri'nin girişimleriyle İttihatçılar ve bazı subaylar sürülmüşlerdi. Malta sürgünlerinden Ahmet Ağaoğlu yolda, Limni'de bırakılmıştır. Burada 12 kişiyle birlikte sürgünde kalmış, sonradan Malta'ya nakledilmiştir. Bu dönemde Malta'ya sürgün edilenlerin sayısı 150 kadardır. Mart 1919- Kasım 1921 arasında burada bulunmuşlardır. (*Bak.* Ahmet Ağaoğlu, *Mütareke ve Sürgün Hatıraları*, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan (haz.), Doğu Kitabevi, İstanbul 2013, 20.) Sürgün kararından evvel yurt dışına kaçabilen İttihatçılar vardı. Talat Paşa, Enver Paşa, Cemal Paşa, Nazım Bahattin Şakir gibi isimler İttihat ve Terakki Partisi'nin kendisini feshi ardından Odessa'ya geçmişlerdir. Damat Ferit Paşa hükümetinin İttihatçılardan öç alacağı beklenmekteydi. Nitekim yakalananlar Malta'ya sürülmüştü. *Bak.* Yalçın Tokar, *Malta Sürgünleri'nden Portreler*, Tokar Yayınları, İstanbul 2006, 10, 13.

²⁸ Hilafetin kaldırılmasıyla son Halife II. Abdülmecid 4 Mart 1924'te İsviçre'ye sürgün edilmiştir. *Bak.* Salih Keramet Niğâr, *Son Halifenin Sürgün Yılları*, Derin Tarih Kültür Yayınları, İstanbul 2013, 9, 12.

²⁹ Her biri *memleketinden uzaklaştırma*, *gurbete yollama* ve *sürgün etme* anlamındadır. *Bak.* Karataş, *Osmanlı Dönemi Bursa...*, 15.

³⁰ Sürgün için *nefy* ve *irsal*, *sarf* ve *tahvil*, *inha*, *ikamete memur* ifadeleri de kullanılır. Sürgün zamanı *nefy-i muvakkat* veya *nefy-i müebbed* imlasıyla açıklanır. *Bak.* İpek, "Osmanlı'da Sürgün: Trabzon Örneği", 365.

³¹ Sürgün dışında asayişin temininde kürek cezası da uygulandı. Vilayette tespit edilen bu gibi suçlular, suçlarının maiyetleri doğrultusunda 5, 10, 13, 15 yıl gibi farklı sürelerde kürek cezasına çarptırılmışlardı. *Bak.* Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *Dahiliye Nezâreti Mektubî Kalemi (DH.MKT.) 1625-129*, 4 Şevval 1306/3 Haziran 1889.

Hamdi Beylerin Konya'ya sürgünlerinde asayiş bozdukları ifadesi detaylandırılmamıştır.³² Aslında bu durum Osmanlı Devleti'nde klasik dönemden itibaren tespit edilebilir.³³ Yanya vilayetinde sürgün uygulamalarında genelde bu usul izlenmiştir. Sürgün yerinin seçiminde cezalandırılacak kişiye özel tercihler yapılmıştır. Yani suçlara ya da sürgün sürelerine mahsus sürgün yerlerinin önceden belirlendiğini söylemek genelde güçtür. Fakat bazen kimi suçlar ve belirli süreli³⁴ cezalarda sürgün yerleri tanımlanmıştır.³⁵ Bu karar sonraki yıllarda uygulanmıştır.³⁶

Vilayette sürgün uygulamasına başvurulmasındaki diğer gerekçe sınır sorunlarıydı. Yanya'nın, Yunanistan ile sınır olan Tırhala'da köy ahalisinden bazılarının eşkıyaya yataklık ettiği vali tarafından tespit edilmiştir. Bunun ardından özellikle sınır bölgesinde asayişin temini amacıyla bu kişilerin aileleriyle³⁷ birlikte 20 kadarının sürgünü kararlaştırılmıştır.³⁸ Yunanistan sınıрыyla ilgili bu hassasiyet ilerleyen yıllarda devam etmiştir. Tepedelen kazası Mariçe köyü sakinlerinden Veliko Nuraldi'nin Tırnova'da bir Hristiyan'ı alıkoyarak suçundan Divan-ı Harb kararıyla Akka'ya sürgünü bunu gösterir. Kararın tatbiki ardından Veliko'nun firaren Yunanistan'daki Yenişehir'e dönmesi üzerine yakalanarak yeniden geri dönmek üzere Diyarbakır'a sürgünü buna iyi bir örnektir. Nitekim *bu gibi mevkilerde* asayiş sorunlarına neden olan kişilerin bulunmaması *emniyet-i umumiye* için gerekliydi.³⁹ 93 Harbi ardından Yenişehir ve civarının Yunanistan'a terkiyle bölgede asayiş sorunlarının giderilmesine çalışılmıştır. Vilayetin bölgede asayişin temini kaygıları Tesalya'nın Yunanistan'a terki ardından da sürmüştür. 1899'da eşkıyalık yapan Arnavut Nozoz'un yakalanması teşebbüsleri bunu açıklar. Nozoz, sürgün yeri Trablusgarb'tan firar etmiştir. Tesalya'da yapmayı düşündüğü yol kesme eylemlerini gerçekleştirmeden yakalanması Dahiliye Nezareti'nce Yanya vilayetinden istenmiştir. Ancak O, Tırhala'dan ayrılarak Korfu'ya firar etmiştir.⁴⁰

Yanya'da asayiş sorunlarına dair önlemler sadece vilayetin sınırlarıyla ilgili değildi. Vilayette hırsızlık vakalarıyla ilgili tedbirlerde sürgün cezasına başvurulmuştur. Himare

³² BOA, *Sadâret Meclis-i Vâlâ Evrakı (A.MKT.MVL.) 19-80*, 10 Şevval 1265/29 Ağustos 1849.

³³ Suç, somut olarak tanımlanmaz. *Kamu düzenini bozan filler* bu kapsamdadır. Bak. Neşe Erim, "Osmanlı İmparatorluğunda Kalebendlik Cezası ve Suçların Sınıflandırılması Üzerine Bir Değerlendirme", *Osmanlı Araştırmaları*, C. 4, S. 4, İstanbul 1984, 82.

³⁴ Geçici sürgünler üç aydan beş yıla kadardır. Kalebend cezası sürgüne tahvil edildiğinde süre 15 yıla kadar çıkabilmektedir. Bak. Poyraz, "Abdülmeccid Dönemi Hürriyet Bağlayıcı...", 502.

³⁵ 1886'da Yanya, Selanik, Manastır, Kosova, Edirne vilayetleriyle Serfiçe mutasarrıflığına Dahiliye Nezareti tarafından bildirildiği üzere *dağa adam kaçırarak fidye isteme* suçları neticesinde 5 yıl ve üzeri sürgün cezasına çarptırılanlar Fizan'a gönderilecekti. Bak. BOA, *DH.MKT. 1381-56*, 2 Rabiulevvel 1304/28 Kasım 1886.

³⁶ Yanya'nın Bahçe köyü sakinlerinden *Mahmud İslam* ile uygunsuz hareketler içerisindeki *İskender Goçe* hakkındaki sürgün kararı. *İskender Goçe* bir manastırı basmış, Tepedelen ahalisinden bir çocuğu kaçırarak 800 lira istemiştir. Ergiri Zabtiye Tabur Ağası Rıza Bey'in baskısıyla teslim olmuştur. İskender'in Ceza Kanunnamesi'nin 62. maddesi gereğince 7 yıl süreyle Fizan'a sürülmesi ve küreğe konulması kararlaştırılmıştır. 13 Haziran 1885'ten itibaren 7 yıl sürgünde kalacaktı. Bak. BOA, *DH.MKT. 1450-16*, 4 Muharrem 1305/22 Eylül 1887.

³⁷ Menfiler, menfalarında kalebend cezasından farklı olarak hareket imkanına sahipti. Beraberlerinde ailelerini de menfalarına götürülebilmişlerdi. Bazı hallerde buna müsaade edilmemiştir. Bu da cezanın ağırlığı ve asıl amacı olan ıslah etme özelliğindedir. Bak. Köksal, "Osmanlı Hukukunda Bir Ceza...", 288.

³⁸ BOA, *Şîrâ-yı Devlet Evrakı (ŞD.) 2086-35*, 23 Recep 1289/26 Eylül 1872.

³⁹ BOA, *İrâde Dahiliye (İ.DH.) 822-66277*, 29 Teşrinisani 1296/11 Aralık 1880.

⁴⁰ BOA, *DH.MKT. 2189-77*, 2 Zilhicce 1316/13 Nisan 1899.

kazasının Vuno köyü ahalisinden Ovsiyantori *haddi aşan tavırlarından* Konya'ya sürgün edilmiştir. Sürgün gerekçesi Yunanistan tabiiyeti iddiasında bulunmasıydı. Dahiliye Nezareti'nin, Korfu Şehbenderliği ile yazışmalarında Ovsiyantori'nin Tabiiyet Nizamnamesi'nin neşrinden evvel hırsızlık suçları işlediği, ardından tabiiyet iddiasında bulunduğu görülmüştür. Asıl sürgün gerekçesi hırsızlıktı.⁴¹ Ovsiyantori sonradan affedilmiş, Himare'ye dönmüştür. Ancak 1899'da Palermo'dan patlayıcılar naklederken yakalananlara yardım ve yataklık etmiştir. Böylece mahkeme süreci başlatılmış, Ovsiyantori örneğinde görüldüğü üzere bu gibi uygunsuzluklar önlenmeye çalışılmıştır.⁴²

Vilayette asayişle ilgili sıkıntılar sınır sorunları, hırsızlık ve yaralama-cinayet gibi suçlar şeklinde sıralanabilir. Lakin bazı hallerde vilayet idaresinin sürgün edilmelerini istediği başkaca kişiler bulunmaktaydı. Bu kişiler sayılan açık suçların dışında *huzuru bozan hal ve hareketler* içerisindeydi. Bu anlamda *ağzı bozuk* olanların da sürgün edildiği söylenebilir. Aydonat kazası dahilindeki Penkar Çiftliği ahalisinden Dimo ve Nikola isimli kişiler bu nedenle Konya'ya sürgün edilmişlerdi. Bu kişiler 21 Ekim 1899 tarihli arzuhallerinde affedilerek Yanya'ya dönmeyi talep etmişlerdi. Ancak geri dönmeleri Yanya vilayetinin görüşleriyle uygun görülmemiştir. Durum Dahiliye Nezareti tarafından Konya vilayetine tebliğ edilerek talep reddedilmiştir.⁴³

Vilayette asayiş ve emniyeti bozan hareketlerin sonlandırılması amacıyla bundan mesul tutulanlar sürgün edilmiştir. Ancak bu suçların açık bir tanımı bahsedildiği üzere yapılmamaktaydı. Nitekim Delvineli Yahya Ağa ve civarındakilerin *uygunsuzluklarından* ötürü Anadolu'daki bir vilayete sürgünü kararlaştırılmıştır.⁴⁴ Yahya Ağa ve yanındakiler hakkındaki hükmün icrasında Dahiliye Nezareti'nin Sadâret ile olan yazışmalarında konu açıklanmıştır. Yahya Ağa'nın bütün Arnavutluk ahalisini rahatsız eder derecede hırsızlık dahil birçok uygunsuz hal ve hareketlerinin olduğunu vilayet idaresi beyan etmiştir. Ancak vilayetin Yahya Ağa'nın sürgün talebi üzerine bunun mahkeme kararıyla icrasına işaret edilmiş ve yargılanmaları sürmüştür.⁴⁵ Muhakeme neticesinde Yahya Ağa suç ortakları İsmail Ağa ve Kolonyalı Yusuf Bey ile birlikte Adana'ya sürgün edilmiştir.⁴⁶

İlerleyen yıllarda idarenin sürgün taleplerindeki genel ifadelerin detaylandırılması Dahiliye Nezareti'nce vilayetten istenmiştir. Ergiri sancağında yaralama, cinayet, yol kesme ve hayvan hırsızlığı vakalarının artmasıyla asayişin temini amacıyla bazı kişilerin sürgünleri istenmiştir. Sancak idare meclisi mazbatasının vilayet vasıtasıyla nezarete iletilmesi ardından bu talebin *açıklanması* istenmiştir. Buna göre Ergiri'deki asayiş ve emniyet sorunları vilayetin genelini de olumsuz etkilemekteydi. Bunun, jandarma kuvvetinin eksikliğinden kaynaklanıp kaynaklanmadığı, asayiş bozanların Müslüman mı Hristiyan mı oldukları vilayetten sorulmuştur. Dahiliye Nezareti'nin sorularında bahsedilen

⁴¹ Konya yerine Diyarbakır zikredilir. Ancak muamelelerde Konya'ya sürgünü açıktır. *Bak.* BOA, *DH.MKT.* 70-20, 23 Zilkade 1310/8 Haziran 1893; BOA, *DH.MKT.* 70-20, 27 Zilkade 1310/12 Haziran 1893; BOA, *DH.MKT.* 70-20, 6 Zilkade 1309/20 Haziran 1892.

⁴² BOA, *Bâb-ı Âli Evrak Odası Evrakı (BEO.)* 1360-101975, 17 Rabiulahir 1317/25 Ağustos 1899.

⁴³ BOA, *DH.MKT.* 2269-29, 8 Recep 1317/12 Kasım 1899.

⁴⁴ BOA, *İrâde Hususi (İ.HUS.)* 86-84, 19 Şevval 1318/9 Şubat 1901.

⁴⁵ BOA, *DH.MKT.* 2450-93, 27 Kanunusani 1316/9 Şubat 1901.

⁴⁶ Adana'da geçim sıkıntısı yaşamaları üzerine Adana vilayetinin konuyla ilgilenmesi Dahiliye Nezareti'nce talep edilmiştir. *Bak.* BOA, *DH.MKT.* 2487-76, 3 Safer 1319/22 Mayıs 1901.

kişilerin kimliklerinin ve suçlarının açıklanması istenmiştir. Böylece konunun genel olarak değerlendirilmesinden kaçınılmış, meselenin kalıcı bir şekilde halline çalışılmıştır. Ayrıca suça ilişkin önleyici tedbirlerin alınması önemsenmiştir. Nitekim asayiş sorunları jandarma sayısının yetersizliğinden kaynaklanmaktaydı. Hatta vilayet idaresi, jandarma efradından bazılarının bizzat suça iştirak ettiğini, yaşlı olduklarını ve ahlak dışı bazı işlemlerinin bulunduğunu belirtmiştir. Bu nedenle suçluların yakalanması işi aksamaktaydı. Vilayetteki jandarma-zabtiye sayısının artırılmasıyla buna çözüm bulunabilirdi. Ancak vilayetin talepleri netice vermemiş, bahsedilen asayiş sorunları artmıştır. Bunlarla beraber Kurveleş nahiyesinin Progonat, Kolonya ve Gulem köylerinin muhtarlarının da suçlulara yardım ve yataklık ettiğine dikkat çekilerek bölgede emniyetin tesisinin zorluğu anlatılmıştır. Ergiri sancak idaresi suça karışanlardan tutuklanmış yedi kişinin *ıslah-ı nefis* edene kadar sürgününün yararlı olacağını düşünmüştür.⁴⁷

Yanya vilayetinde asayiş ve emniyete ilişkin sıkıntılar içerisinde hayvan hırsızlığı dikkat çekmekteydi. Artan hayvan hırsızlığı vakalarından şikâyet edilen vilayet idare meclisi mazbatasında bunun özellikle Aydonat ve Margılıç ahalisi tarafından yapıldığı belirtilmiştir. Aydonat ve Margılıç halkından olan bu kişiler ele geçirdikleri hayvanları deniz yoluyla Korfı ve Yunanistan'a nakletmekteydi. Aydonat ve Margılıç ahalisi nezdinde hırsızlığa karışanların sayısındaki çokluk *söylentiden ibaret* olarak değerlendirilmiştir. Bu şekilde yakalan 8-10 kişinin *siyaseten ve idareten* başka bir yere sürgünü vilayetten talep edilmiştir. Ancak bu kişiler hakkında bir mahkeme kararı yoktu. Bu nedenle *kamunen tebidleri caiz değilse de* konunun halledilmesi vilayete bildirilmiştir. Vilayet idaresiyse emniyet ve asayışı teminde yaşadığı sıkıntılara sürgünden başka çare bulamamıştır.⁴⁸

Yanya vilayetindeki asayiş sorunlarının diğer bir örneği din adamlarının istenmeyen faaliyetleriydi. Vilayet idaresi bazı kişileri *batıl inançlar* yaydığı gerekçesiyle sürgün etmiştir. Tepedelen kazasında Şemseddin Baba batıl inançlar yaymaya çalıştığından, ahalinin bu gibi *fesad* düşüncelerden uzak tutulması amacıyla girişimlerde bulunulmuştur. Şemseddin Baba önce vilayet merkezine getirilmiştir. Burada Şemseddin Baba'nın *dinen ve mülken* zararlı düşüncelerinde ısrarlı olduğu anlaşılmıştır. Bu nedenle sadece Yanya vilayeti değil Arnavutluk taraflarının da bekası amacıyla Anadolu ya da Arabistan vilayetlerinden birisine sürgünü istenmiştir. Böylelikle İstanbul'a gönderilmiş, orada gözüyle alakalı yaşadığı bir sorun nedeniyle hastaneye sevk edilmiştir.⁴⁹ Şemseddin Baba'nın buradaki durumu iyileşmiş olacak ki Zabtiye Nezareti tarafından Çankırı'ya sevk edilebileceği Dahiliye Nezareti'nden Sadâret'e bildirilmiştir.⁵⁰ Sadâret, Şemseddin Baba'nın Çankırı'ya sürgününü uygun bulmuştur.⁵¹

Yanya'da din adamlarıyla alakalı sorunların diğeri Avlonya kazasındaydı. Kozes köyü sakinleri Sadâret'e çektikleri telgrafla Salih Baba'nın köyde *fitne çıkardığını*

⁴⁷ BOA, *DH.MKT.* 567-52, 19 Rabiulahir 1320/26 Temmuz 1902; BOA, *DH.MKT.* 567-52, 29 Cemaziyellevvel 1320/3 Eylül 1902.

⁴⁸ BOA, *ŞD.* 2100-13, 10 Kanunusani 1311/22 Ocak 1896.

⁴⁹ BOA, *DH.MKT.* 2402-11, 30 Ağustos 1316/12 Eylül 1900.

⁵⁰ BOA, *DH.MKT.* 2411-52, 23 Eylül 1316/6 Ekim 1900; BOA, *BEO.* 1561-117035, 11 Cemazeyilahir 1318/ 6 Ekim 1900.

⁵¹ BOA, *BEO.* 1561-117035, 15 Cemazeyilahir 1318/10 Ekim 1900.

bildirmiştir. Salih Baba incelemeler neticesindeki irâde-i seniyye gereğince Trablusgarb'a sürgün edilecekti.⁵² Dahiliye Nezareti, konuyla alakalı olarak Yanya'dan aldığı cevapla Trablusgarb vilayetini bilgilendirmiştir.⁵³ Burada Salih Baba'yı şikâyet edenler detaylandırılmıştır. Buna göre bahsedilen telgrafi çekenler yerel ulema idi. Salih Baba, Trablusgarb'a gönderilmek üzere jandarma mülazımı Tevfik Efendi nezaretinde Selanik üzerinden İstanbul'a ulaştırılacaktı. Ardından Trablusgarb'a vardığında firar etmemesi için gerekli önlemlerin alınması da ayrıca vilayetten istenmiştir.⁵⁴

Yanya vilayeti dahilinde ahalinin yanlış ve şeriata uygun olmayan dinî bilgiler edinmelerinin önüne geçilmesinde sürgün etkili bir araçtı. Zira tekke ve dergahlarda uygunsuz faaliyetlerde bulunanların sürgünlerine sıklıkla rastlanmaktaydı. Bu anlamda Berat sancağının Iskarapar kazası dahilindeki Priştine köyündeki Bektaşî Tekkesi'nden bahsedilebilir. Tekkenin postnişininin vefatı üzerine tekkeye mensup 200'ü aşkın kişi tarafından Derviş Naib seçilmiştir. Ancak Yanya vilayeti *Baba* olarak seçilen Derviş'in sürgününü istemiştir. Bu gibi postnişini vefat eden Bektaşî Tekkeleri'nde görevlendirilecek kişiler *hal ve hareketleriyle diyanet ve şeriat-ı İslamiyeye uygun kişiler* olmalıydı. Bu sebeple Derviş'in ya vilayet merkezine ya da uygun başka bir vilayete sürgünü istenmiştir. Dahiliye Nezareti, Yanya vilayetinin bu talebini Şûrâ-yı Devlet'e havale etmiştir. Burada mülkiye dairesinde yapılan değerlendirmede mahkeme kararı olmaksızın yapılacak sürgünün uygunsuzluğu belirtilmiştir. Ancak vilayetin işaret ettiği husus vurgulanmıştır. Anadolu ve Rumeli'de bazıları hariç olmak üzere lağvedilmiş Bektaşî Tekkeleri sonradan ahali tarafından *Berat-ı Ali* olmadan açılmış ve baba namında kişiler seçilmiştir. Bahsedilen tekkenin *Berat-ı Ali* olmayan bir tekke olup olmadığının tespiti gerekmektedir. Ayrıca Derviş Naib'in şeriat ve İslam'a aykırı davranışlarının bulunduğu tespitinde vilayetin girişimi gerekliydi. Öyle ki Derviş Naib'in Iskarapar'ın Priştine köyünde durması uygun görülmezse vilayet merkezinde gerektiği kadar tutulabileceği Dahiliye Nezareti vasıtasıyla Yanya vilayetine bildirilmiştir. Yani hakkında mahkeme kararı bulunmadığı halde Bektaşî Tekkesi postnişini seçilen Derviş Naib'in buradan sürülmesi uygun görülmüş ve tekkeye Nakşibendi tarikatından uygun birisinin tayini istenmiştir.⁵⁵

Sürgün cezalarının uygulanmasında dikkat çeken diğer bir husus bazı hallerde kararının tatbikinden vazgeçilmesiydi. 1903 yılında Halep'e sürgünlerine hükmedilmiş Avlonyalı Müftüzade Mahmud Efendi ile Feyzibeyzade Adem Bey'in konuya ilişkin resmi yazışmalardaki durumları bunu gösterir. Sürgün kararının nedeni Avlonya'da *bazı tezvirata* başlamalarıydı. Tezvirat ile kastedilenin ne olduğuna dair hem Berat mutasarrıflığının hem

⁵² BOA, *BEO*. 2018-151344, 11 Zilhicce 1320/11 Mart 1903.

⁵³ BOA, *DH.MKT*. 682-52, 23 Mart 1321/3 Nisan 1903.

⁵⁴ 10 Ekim 1903'te sürgün yeri Trablusgarb'a vardığı Dahiliye Nezareti'ne iletilmiştir. *Bak.* BOA, *DH.MKT*. 682-52, 10 Muharrem 1321/8 Nisan 1903; BOA, *DH.MKT*. 682-52, 19 Recep 1321/10 Ekim 1903.

⁵⁵ Vilayetin sürgün talebi Dahiliye Nezareti'nin değerlendirmeleriyle Sadâret'e ve Şûrâ-yı Devlet Mülkiye Dairesi'ne gönderilmiştir. Burada konu ele alınmıştır. Mahkeme kararı olmadığı halde konunun hassasiyeti ve ahalinin yanlış-uygunsuz fikirlerden uzak tutulması amacıyla böyle bir karar verilmiştir. *Bak.* BOA, *DH.MKT*. 833-15, 3 Mart 1320/16 Mart 1904; BOA, *DH.MKT*. 833-15, 7 Muharrem 1322/24 Mart 1904; BOA, *DH.MKT*. 833-15, 13 Muharrem 1922/30 Mart 1904; BOA, *DH.MKT*. 833-15, 21 Muharrem 1322/7 Nisan 1904; BOA, *DH.MKT*. 833-15, 14 Rabiulahir 1323/18 Haziran 1905; BOA, *DH.MKT*. 833-15, 20 Rabiulahir 1323/24 Haziran 1905.

de Yanya Jandarma Kumandanı Galip Bey'in tahkikatıyla vilayet idaresi sürgün kararına ilişkin görüşlerini açıklamıştır. Buna göre bu kişiler Avlonya'da Sadrazam Paşa ve kardeşinin müştereken sahibi oldukları bir tarlaya tecavüz etmişlerdi. Bunun dışında herhangi bir uygunsuz hareketleri olmamıştı. Yanya valisi, Sadrazam Paşa'nın Avlonya ve civarında çok sayıda emlakının olduğundan ve bunlara sıklıkla ahali tarafından benzer tecavüzler yapıldığından verilen sürgün kararının tatbikinin yeniden değerlendirilmesini istemiştir. Nitekim Arnavutluk'ta bu dönemde bu şekilde oldukça önemsiz miktarda bir tarla hakkındaki bu karar ahali nezdinde hoş karşılanmayacaktı.⁵⁶

Sürgün kararının tatbikinden vazgeçilmesine dair diğer bir örnekte yine vilayetin hususiyetlerine dikkat çekilmiştir. Vilayette göçebe Ulah taifesine mensup olup sürekli işledikleri suçlar nedeniyle Yanya'dan uzak vilayetlere sürgünleri istenen kişiler bulunmaktaydı. Bunlar, Yunanistan tarafına geçerek oradaki eşkıya ile birleşmekte, sınır köylerindeki vilayet ahalisine saldırmaktaydı. Sürgünleri istenen bu kişilerin arazi sahibi olup olmadıkları ve aileleri hakkındaki bilgiler Dahiliye Nezareti'nce vilayete sorulmuştur. Vilayetin değerlendirmesinde bunların göçebe oldukları ve arazi işlemedikleri belirtilirken ailelerine dair ifade bulunulmamıştır. Ardından konu Şûrâ-yı Devlet'e havale edilmiştir. Burada, bu kişilerin başka vilayetlere sürgünlerindense Yanya vilayeti dahilinde gözetimde tutulmalarına da imkân tanıyacak şekilde ikametleri kararlaştırılmıştır. Böylelikle vilayetin Yunanistan sınırına uzak mahallerinden Berat ve Ergiri sancaklarında iskanları uygun görülmüştür. Bu yaklaşım sürgün kararlarının sadece cezalandırmak amacıyla alınmadığını, iskân amaçlı sürgünlerin sürdüğünü ve kişilerin ıslahının önemsendiğini gösterir.⁵⁷

2. Sürgün Yeri Olarak Yanya

Yanya'da suç işleyenlerin farklı bölgelere-vilayetlere sürgünleri yanında Yanya vilayetinin kendisi de bir sürgün mahalliydi. Vilayetteki sürgünlerin ilki vilayette ikamet edenlerin yine vilayet dahilindeki sürgünleriydi. Bunlar, vilayetin diğer kaza-sancak merkezlerine sürgün edilmişlerdi. Diğerleri ise farklı vilayetlerden Yanya'ya gelen sürgünlerdi. Bunlardan daha nadir tatbik edileni vilayet içerisindeki sürgünlerdi. Kişiler suçları nedeniyle vilayetin uzak kısımlarına sürgün edilmişlerdi. Bu açıdan Tırhala'da⁵⁸ Yunanistan sınırındaki köy ahalisinin eşkıyaya yardım ve yataklık yaptığı gerekçesiyle aileleriyle birlikte Berat'ın Mezakiye kazasına sürgünleri örnektir.⁵⁹ Benzer şekilde hayvan hırsızlığından suçları sabit olan Margılıç ve Aydonat kazaları ahalisinden 7-8 kişinin Berat sancağına sürgünleri vilayet idare meclisi mazbatasında beyan edilmiştir.⁶⁰ Burada Yanya ve Tırhala sancakları dahilinde işledikleri suçlar nedeniyle meskûn buldukları yerlerden

⁵⁶ BOA, *Yıldız Parakende Evrakı Umumi Vilayetler Tahrirâtı (Y.PRK.UM.)* 64-33, 9 Safer 1321/7 Mayıs 1903.

⁵⁷ Vilayet idaresi Diyarbakır, Adana ve Sivas gibi uzak vilayetlere sürgünlerini istemiştir. *Bak.* BOA, *DH.MKT.* 842-20, 29 Muharrem 1322/15 Nisan 1904; BOA, *DH.MKT.* 842-20, 11 Rabiulahir 1322/25 Haziran 1904; BOA, *DH.MKT.* 842-20, 1 Cemazeyilahir 1322/13 Ağustos 1904; BOA, *DH.MKT.* 842-20, 8 Cemazeyilahir 1322/20 Ağustos 1904.

⁵⁸ Tırhala, 1872'de Yanya vilayetinin bir sancağıdır. *Bak.* İlkay Erken, *Yanya Sancağı'nın İdari Yapısı ve Yerleşim Birimleri (1867-1913)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2019, 58.

⁵⁹ BOA, *ŞD.* 2086-35, 23 Recep 1289/26 Eylül 1872.

⁶⁰ BOA, *ŞD.* 2100-13, 1 Ramazan 1313/15 Şubat 1896.

uzaklaştırılmak istenenler mesafe ve konum olarak vilayetin kuzeyine, Berat'a sürgün edilmişlerdir. Fakat bazı hallerde mesafe dikkate alınmamıştır. Avlonya'da meskûn olup Berat'a sürgün edilenler bulunmaktaydı.⁶¹

Vilayet dahilindeki sürgün vakaları genellikle bir mahkeme kararı olmadan, idari tasarruflarla gerçekleşmiştir. Tespit edilen sürgün örneklerinde sıklıkla *bir suçtu bulunmadığı ve mahkeme kararı olmaksızın* sürgün edildiğinden şikâyet edenler mevcuttur. Hatta vilayet idaresi merkez idareden vilayette *huzuru bozan ve güvenlik sorunlarına yol açanları* idari tasarruflarla sürgün edebilmek üzere izin istemiştir.⁶² Bu gibi kişiler vilayet idaresi nezdindeki teşebbüslerinden netice alamadıklarında merkez idareye müracaat etmişlerdir. Bunlardan birisi Avlonya'nın Kanine köyü sakinlerinden Abbas Nureddin Efendi'ydi. Kendisi hükümete yaptığı yardımlardan sebeple mükafatlandırılmayı beklerken *sebepsiz yere* amcası Mehmed'le birlikte Berat'a sürgün edilmişti. Durumu Sadâret'e ileterek haklarının müdafaasına girişmişler ve konu Yanya vilayetinden sorulmuştur.⁶³ Vilayet idaresi Sadâret'in tahkikat talebi neticesinde bu kişilerin *bazı ahval ve esbabdan dolayı* Berat'a sürgünlerinin gerçekleştiğini ve bunun mahkeme kararı olmadan yapıldığı belirtilmiştir. Ardından bahsedilen kişilerin dokuz ay kadar süren sürgünleri sonlanarak Avlonya'ya dönmelerine ilişkin tasarruf Berat mutasarrıfına bildirilmiştir.⁶⁴

Vilayet içindeki sürgünlerde Berat'a sıklıkla karşılaşılr. Lakin bundan dolayı Berat'ın sürgün yeri olduğu genellemesi yapmak mümkün değildir. Zira farklı dönemlerde Ergiri sancağı dahilindeki Tepedelen kazasına da sürgün edilenler vardır. 1902'de Yanyalı Ahmed Hulusi Efendi, İbrahim Efendi ve Pertev Efendi *hükümet-i seniyye icraatlarına muhalefet etmek üzere her türlü fesad tertibi* nedeniyle ve ahali tarafından gelen şikayetlerle Tepedelen'e sürgün edilmişlerdi.⁶⁵ Yine Leskovik kasabasına sürgün edilenler mevcuttu. Bunlardan birisi Yanya vilayeti dışından sürgün edilmiş Ermeni⁶⁶ milletinden Azfanor Efendi iken diğeri Yanya vilayeti ahalisinden Hasan Efendi'ydi.⁶⁷

⁶¹ Yanya Valisi Hıfzı Paşa'nın emriyle Avlonya'ya gelerek buradaki 20 kişiyi kanuni bir dayanak olmadan Berat'a sürgün eden Yanya Alaybeyi'nin uygulaması. Mehmet Ağa ve Abbas Ağa durumun netleştirilerek yapılan haksızlığın giderilmesini dilekçelerinde belirtmişlerdi. Dahiliye Nezareti vilayet idaresinden durumun incelenmesini istemiştir. *Bak. BOA, DH.MKT. 178-42, 27 Cemazeyilevvel 1311/6 Aralık 1893.*

⁶² Vilayetin talebi Dahiliye Nezareti'nce değerlendirilmiştir. Buna göre bir kişinin, hakkında mahkeme kararı ve hüküm olmadan sürgünü kanunen mümkün değildi. Buna ilişkin 13 Aralık 1898'de yapılan talep Şûrâ-yı Devlet'in 24 Haziran 1899 tarihli tezkiresinde uygun görülmemiştir. İdarenin sürgün kararı uygun görülmemiştir. *Bak. BOA, DH.MKT. 2220-99, 2 Rabiulevvel 1317/11 Temmuz 1899.*

⁶³ BOA, BEO. 473-35404, 30 Ağustos 1310/11 Eylül 1894.

⁶⁴ BOA, BEO. 473-35404, 11 Rabiulahir 1312/12 Eylül 1894.

⁶⁵ Tahkikat neticesinde işledikleri suçlar nedeniyle sürgünlerindense tutuklanmaları gerektiği Dahiliye Nezareti'nce Yanya vilayetine bildirilmişti. Bu suçların kanunen karşılığı sürgün değildi. Bu nedenle muhakemelerine değin tutuklanacaklardı. (*Bak. BOA, DH.MKT. 2575-104, 6 Şevval 1319/16 Ocak 1902*) Dahiliye Nezareti'nin Adliye Nezareti'nden edindiği bilgilere göre bu kişiler davanın nezaketi nedeniyle Yanya'dan farklı bir vilayette yargılanacaktı. *Bak. BOA, DH.MKT. 2586-64, 28 Kanunusani 1317/2 Zilkade 1319/10 Şubat 1902.*

⁶⁶ Bundan daha önce Halep'ten Agob adında Ermeni milletine mensup bir kişi *ahlaka mugayir hal ve hareketlerinden* sebeple Yanya'ya sürgün edilmiştir. Yanya'ya 20 Ocak 1895'te getirildiği halde vilayetin Yunanistan'a yakınlığı nedeniyle firar etmesi ihtimalinden ve kendisinin teminat da vermemesinden sebeple Yanya valisi tarafından muntazam bir kalesi bulunan başka bir mahalle nakledilmesinin uygun olacağı merkez idareye bildirilmiştir. (*Bak. BOA, Sadâret Mektubî Mühimme Kalemî Evrakı (A.MKT.MHM.) 719-23, 19 Mart 1311/31 Mart 1895.*) Bunun üzerine Sadâret makamı Dahiliye Nezareti'ni durumdan haberdar etmiştir. (*Bak.*

Burada Yanya vilayeti dışından vilayet dahiline gönderilen sürgünlere ayrıca işaret etmekte fayda vardır. Ermeni milletinden Azfanor Efendi gibi farklı vilayetlerde meskûn bulunan ve buralardaki suçlarından sebeple Yanya'ya sürgün edilenler vardı. Bunların içerisinde dikkat çekenler çoğunlukla din adamları-şeyhlerdir. Bilhassa Arabistan'dan sürgün edilenlerin görüldüğü Rumeli vilayetlerinden birisi Yanya'dır. 1872'de Asir'in⁶⁸ önde gelen şeyhlerinden *birisi* ve oğlu ile Abdülrahman ve Ahmet isimli kişiler Yanya'ya sürgün edilmişlerdi. Burada sürgün nedenleri açıklanmamıştır. Ancak geride bıraktıkları taşınır-taşınmaz mallarıyla nakitlerinin kendilerine iadesini talep etmelerinden süresiz sürgün edildikleri anlaşılmaktadır. Bu nedenle Asir'de sahip oldukları varlıklarının satılarak elde edilen meblağın kendilerine teslimini istemişlerdir. Böylelikle satılanların ve karşılıklarının tutulduğu bir defterle birlikte 16.430 kuruş 30 para Alay Kâtibi Nuri Efendi vasıtasıyla Yanya'ya gönderilmiştir.⁶⁹ Bu miktar bahsedilen kişilerin Asir'deki mülklerinin tamamının karşılığı değildi. Zira *Şeyh-i Lâhik'in* vefatı üzerine oğlu Ali'nin arzualı bunu gösterir. Ali Efendi babasının vefatı üzerine Asir'de kalan emlakını işleyecek kimse olmadığından vatanına dönmek istemiştir. Bunda bir sakınca olup olmadığı Yemen vilayetine Şûrâ-yı Devlet ifadesiyle sorulurken konu açıklanmıştır. Yanya'da sürgünde buldukları vakit kendilerine yevmiye verilmekte, hayatlarını idame etmelerine yardımcı olunmaktaydı. Buna göre Şeyh-i Lâhik'e 30, oğlu Ali'ye 25 ve diğer 14 aile efradına da 140 kuruş yevmiye verilmekteydi. Ali Efendi vatanına dönmek üzere izin talebiyle birlikte babasına verilen 30 kuruşun da kendisine-ailesine verilmesini istemektedir. Şûrâ-yı Devlet tarafından bu talep kabul görmüş olacak ki 30 kuruşun Ali Efendi'ye ve ailenin diğer 14 üyesine verilmesinin uygun olduğu Malîye Nezareti'ne bildirilmiştir.⁷⁰

Yanya'ya sürgün edilenler Asirlilerden ibaret değildi. Hatta Yanya'ya sürülen Asir şeyhleri içerisinde Asirli olmayanlar tespit edilmektedir. Asirli Şeyhlerle birlikte Yanya'ya sürgün edilen Şeyh Abdulrauf, Asir'de bulunduğu vakit gerekli incelemeler yapılmadığından gözden kaçırılarak sürgün edilmişti. Bu nedenle memleketi Afganistan'a dönmek amacıyla müsaade talebini Sadâret'e gönderdiği arzualıyla açıklamıştır. Sadâret'in durumu 3. Ordu-yı Humayun Müşiri Ahmed Muhtar Paşa'ya iletmesiyle birlikte

BOA, *A.MKT.MHM.* 719-22, 21 Şevval 1312/17 Nisan 1895) Ardından Yanya vilayetine gönderilen şukka ile Agob'un memleketi Halep'e gitmemek üzere tahliyesi gerçekleşmiştir. *Bak.* BOA, *A.MKT.MHM.* 719-23, 21 Nisan 1311/3 Mayıs 1895.

⁶⁷ Dahiliye Nezareti'nin Yanya'da kaç sürgün bulunduğu sorusuna vilayetin cevabı. Vilayette 1901-1905 arasında iki sürgün vardı. Bunlardan Ermeni milletinden olanı Berat sancağı, diğeri Leskovik kasabasındaydı. (*Bak.* BOA, *Yıldız Parakende Evrakı Dahiliye Nezâreti Maruzâtı (Y.PRK.DH.)* 13-54, 12 Ağustos 1321/25 Ağustos 1905.) Azfanor Efendi, Mütercim Esad Efendi'nin hizmetindeyken polis hizmetine konularak firarına müsaade edilmemek üzere Berat sancağına, Hasan Efendi memleketi Leskovik'e gönderilmişti. *Bak.* BOA, *Y.PRK.DH.* 12-71, 30 Zilhicce 1321/18 Mart 1904.

⁶⁸ Suudi Arabistan'ın Güneybatısında, Necran ile Nimas arasında, ismini dağılı kabilelerden alan bölge adı. *Bak.* Yusuf Halaçoğlu, "Asir", *DİA*, C. 3, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, 482. (482-484.)

⁶⁹ *Şeyh-i Lâhik* ifadesinin yanında isim bulunmamaktadır. Asir'in muteber şeyhlerinden olduğu ifadesi de işlediği suçtan sebep sürgün edilmediğini düşündürmektedir. İlgili kayıtlarda açıklama yoktur. (*Bak.* BOA, *ŞD.* 609-32, 17 Temmuz 1288/29 Temmuz 1872.) Sonraki muamelelerde Sadâret tarafından kendilerine Asir'de kalan taşınmazlarının satılarak bedellerinin ödenmesinden mizaçlarına uygun havaya sahip Adana ve Yenişehir gibi yerlerden Emlak-ı Humayun'a ait arazilerden verilmesi istenmiştir. Buna dair görüşleri ise Yanya vilayeti vasıtasıyla öğrenilmek istenmişti. *Bak.* BOA, *A.MKT.MHM.* 459-45, 25 Cemazeyilevvel 1290/21 Temmuz 1873.

⁷⁰ BOA, *ŞD.* 262-52, 10 Rabiulahir 1293/5 Mayıs 1876; BOA, *ŞD.* 262-52, 15 Mayıs 1292/27 Mayıs 1876.

Şeyh Abdulrauf'un Asir'e uğramadan memleketi Afganistan'a dönmesinde bir sakınca olmadığı anlaşılmıştır. Nitekim buna ilişkin karar Yanya vilayetine tatbik edilmek üzere ulaştırılmıştır.⁷¹

Yanya'ya sürgün edilen Asir şeyhlerinin geride kalan taşınır-taşınmaz varlıklarının nakde dönüştürülerek kendilerine verilmesi talepleri sürmüştür. Bunlarda *Şeyh Said bin Gaiz'in* talebi kısmen diğerlerinden ayrılmaktadır. Kendisi Asir'de kalan ve hükümet tarafından el konulan eşya, nakit ve emlakının mukabili yerlerin kendisine verilmesini ya da bunlara denk bir maaşın kendisine bağlanmasını talep etmiştir.⁷² Şûrâ-yı Devlet'e havale edilen mesele araştırılmak ve Şeyh Gaiz'in iddia ettiği emlakın gerçekten sahibi olup olmadığı ve var ise asıl bedelinin tespiti amacıyla konu Yemen vilayetine sorulmuştur.⁷³

Görüldüğü üzere Yanya'ya sürgün edilen Yemen-Asir şeyhlerinin sürgün nedenleri açık değildir. Ancak aileleriyle birlikte Yanya'ya süresiz olarak sürgün edildiklerine dair işaretler mevcuttur. Geride kalan mallarının nakde çevrilerek kendilerine verilmesi çalışmaları bunu açıklar. Mallarının nakde çevrilmesi yanında başka vilayetlerden kendilerine sahip oldukları mülklerine denk arazi verilmesiyle aylık yevmiye tahsisi dikkat çekmektedir. Nitekim bu sadece sürgün edilen şeyhlere değil beraberindeki aile efradına da tatbik edilmiştir. Daha önemlisi yazışmalarda şeyhlerden bahsedilirken *efrad-ı muzıradan* olmadıkları, devlete olan *sadakat ve faydaları* sıklıkla dillendirilmiştir. Nitekim sürgün nedenleri af talebinde bulunarak vatani Asir'e dönmek isteyen *Şeyh Ali bin Tami Efendi'nin* arzuhalinden anlaşılmaktadır. Buna göre Yanya'ya sürgün edilen Asir şeyhlerinin *Asir ıslahatı esnasında gösterilen lüzum üzerine Asir'den kaldırılmaları münasib görülmüştü*. Yani asayiş ya da dinî meselelerle ilgili uygunsuzlukları olmadığı halde idari düzenlemelerle bahsedilen şeyhler sürülmüştür. Bu bakımdan sürgünün sadece cezai anlamda tatbik edilmediği söylenebilir. Zira söz konusu Şeyh Ali bin Tami Efendi'nin af talebi Seraskerî nezdindeki tahkikat neticesinde hükümete olan faydalarına işaretle münasip görülmüştür.⁷⁴

3. Yine ve Yeniden Suç: Fırar

Yanya vilayetinden sürgün edilenlerden bazıları sürgün mahallerinden firar etmişlerdir. Bu ise yeni bir suçun ortaya çıkmasına neden olurken, firarilerin yakalanarak yeniden sürgünlerine çalışılmıştır. Bu durum asayişin temini gerekçesiyle başvuru yöntemlerinden sürgün uygulamasının işlerliğinin sorgulanmasının nedeniydi. Nitekim genellikle firariler suç işlemeye devam etmişlerdir. Tırhala'da, Yunanistan sınırındaki köy ahalisinden bazılarının eşkıyaya yataklık etmelerinden sebeple aileleriyle birlikte Berat'ın Mezakiye kazasına sürgünlerinden bahsedilmişti. 20 kişiden oluşan suçlularla aileleri buradan Yunanistan'a firar etmişlerdi. Ayrıca Yunanistan'a geçmeden önce *uygunsuz hareketlerini* sürdürmüşlerdi. Önce Kardice kazasında yol keserek 1500 kuruş, 30 kıyye

⁷¹ Yardımlar Şeyh-i Lâhik'e ve ailesine mahsus değildi. Yine Asir sürgünlerinden ismi zikredilmeyen müftüye 35 ve sekiz kişiden ibaret ailesine 80 kuruş yevmiye verilmekteydi. *Bak.* BOA, A.MKT.MHM. 461-93, 27 Haziran 1289/9 Temmuz 1873; BOA, A.MKT.MHM. 461-93, 19 Cemazeyilevvel 1290/15 Temmuz 1873.

⁷² BOA, ŞD. 2878-44, 15 Şubat 1289/27 Şubat 1874.

⁷³ Yemen vilayeti 24 Mart 1872'de gelen suale aradan geçen iki yıla rağmen cevap vermeyince durum yeniden hatırlatılmıştır. *Bak.* BOA, ŞD. 2878-44, 18 Rabiulahir 1291/4 Haziran 1874.

⁷⁴ BOA, İ.DH.731-50932, 2 Haziran 1292/14 Haziran 1876; BOA, İ.DH.731-50932, 25 Safer 1293/22 Mart 1876.

sabun ve iki yük hayvanını gasp etmelerinden dolayı zaptiyelerin takibine maruz kalmışlardı. Üç Cuma Çiftliği'nde bir hanede saklanmışlar, çıkan çatışmada zaptiye mülazımı Haşım Ağa'yı da şehit ederek Yunanistan'a firar etmişlerdi.⁷⁵

Tırnova civarında adam kaçıran Tepedelen ahalisinden Veliko Nuraldi mahkeme kararıyla Akka'ya sürgün edilmiştir. Ancak Akka kalesinden üç ay bulunduktan sonra kendisi gibi Akka'ya sürgün edilmiş Yenişehir, Alasonya, Kardiçe kazaları ile Derelü nahiyesinden altı kişiyle birlikte firar etmiştir. Veliko'nun yeniden Yenişehir'de yakalanmasıyla firarında bazı muhafızların görevlerini suiistimal ettiği tespit edilmiştir.⁷⁶ Bu nedenle yeni bir firara neden olmamak üzere Veliko Nuraldi'nin bu sefer sürgün edildiği Diyarbakır'a naklinde daha dikkatli davranılmasına işaret edilmiştir.⁷⁷ Veliko'nun sürgün yerinden firarıyla yeni bir suç işlemediği halde daha önceden verilen sürgün cezasının icrası için yeniden sürgün edildiği ve böylece asayişin teminine çalışıldığı söylenebilir.

Veliko'ya benzer şekilde eşkıyalık yaptığından sürgün edildiği Fizan'dan firar eden Preveze kasabası ahalisinden Yorgi yakalanarak yeniden sürgün edildiği Zor sancağına gönderilmek üzere Yanya vilayeti tarafından Zaptiye Nezareti'ne teslim edilmiştir. Ancak mahkeme kararında Yorgi'nin, *Aleksandır*'ın kardeşi olduğu belirtilirken mahkûmiyet süresi hakkında bir açıklama yoktu. Ayrıca Yorgi, Zor sancağından da firar etmiştir. Dahiliye Nezareti durum hakkında vilayeti bilgilendirerek Yorgi'nin memleketine gitmesi ihtimalinden hareketle yakalanmasını istemiştir.⁷⁸

Yorgi'nin yeni sürgün yeri Zor sancağından da firarıyla ilgili olarak Dahiliye Nezareti'nin vilayeti bilgilendirmesiyle bu mesele yeniden gündeme gelmiştir. Burada Yorgi'nin, *Aleksandır*'ın kardeşi olup olmadığına dair tereddüt yaşansa da asıl sorun sonraki yıllarda ortaya çıkmıştır. Nitekim *Aleksi*⁷⁹ ilk olarak sürüldüğü Fizan'dan firar etmiştir. Ancak bahsedilen sürgün kararı mahkeme tarafından değil Preveze meclis idaresi tarafından alınmıştı. İşlediği çok sayıda suç ve cinayet yüzünden *ıslahı nefis* etmesi amacıyla *mülkiyece siyaseten tebid* edilmiştir. Ancak firar ederek yeniden memleketi Preveze'de ele geçirilmesi üzerine ne yapılacağı Dahiliye Nezareti vasıtasıyla Sadâret'ten sorulmuştur. Zira Ceza Kanunnamesinin 7. maddesi bir mahkeme kararı üzerine sürgün edildikleri yerden firar edenlerle ilgiliydi. Bu şekilde mülki bir tasarrufla *siyaseten tebid* edilenlerin sürgün yerlerinden firarlarına dair gerek bu madde ve gerekse ilgili nizamnamenin diğer maddelerinde hüküm yoktu.⁸⁰ Dahiliye Nezareti, sualine açık bir yanıt alamamıştır. Aleksi hakkındaki ayrıntıları bu sefer Şûrâ-yı Devlet'e iletmiştir. Buradan anlaşıldığı üzere Aleksi sürgün edildiği Fizan'da 3,5 yıl kalmış ve ardından firar etmiştir. Preveze'ye geri döndüğünde ise *ıslahı nefis* etmeyerek eski halinde ısrarcı olmuştur. Preveze sancak idaresi, orada bulunmasının uygunsuzluğundan bahisle Aleksi'yi tutuklayarak

⁷⁵ BOA, ŞD. 2086-35, 17 Safer 1289/26 Nisan 1872.

⁷⁶ BOA, İ.DH. 822-66277, 30 Kanunuevvel 1296/11 Ocak 1881.

⁷⁷ BOA, İ.DH. 822-66277, 8 Kanunusani 1296/20 Ocak 1881; BOA, İ.DH. 822-66277, 9 Kanunusani 1296/21 Ocak 1881

⁷⁸ BOA, DH.MKT. 1733-121, 4 Şevval 1305/14 Haziran 1888.

⁷⁹ Belgelerde *Aleksandır*, *Aleks*, *Aleksi*, *Aleksi Kafabet*, *Maltiyadi Kafabet* imla ve isimleriyle belirtilenler aynı kişidir.

⁸⁰ BOA, DH.MKT. 2185-52, 23 Zilkade 1316/4 Nisan 1899.

vilayet merkezine göndermiştir.⁸¹ Bu işlemlere rağmen Aleksî hakkında icra edilecek hükmün karara bağlandığını beyan etmek güçtür. Zira Ocak 1901'de Dahiliye Nezareti konuyla alakalı olarak Yanya vilayetine yapılması gerekenleri bildirmiştir. Aleksî'nin sabıkalı bir kişi olması nedeniyle idare tarafından siyaseten ve mahkeme kararı olmaksızın Fizan'a sürgün edildiği ve bir şekilde Trablusgarb üzerinden memleketine ulaştığı tespit edilerek fenalıklarında da ısrarcı olduğu açıklanmıştır. Bu nedenle Aleksî'nin uygun bir mahkemeye sevkiyle yargılanması gerektiği anlatılmıştır.⁸²

Vilayette asayişin temini amacıyla tatbik edilen sürgünler, firariler nedeniyle istenilen faydayı sağlamıyordu. Bu nedenle Yanya vilayet idaresi sürgün yerlerinden firar ederek geri dönenlerin tutuklanmalarına çalışmıştır. Ancak firar edenler her defasında yeniden sürgün edilmezden evvelki yerlerine-yurtlarına da dönmemekteydi. Bu şekilde Adana'ya sürgün edilmiş Delvineli Yahya Ağa⁸³ ve ailesi ile kardeşi Kolonyalı⁸⁴ Yusuf Bey Yunanistan'a firar etmiştir. Bunun üzerine Dahiliye Nezareti yakalanmaları amacıyla Yanya vilayetinin talebini Adliye Nezareti'ne iletmış ve ne yapılması gerektiğini sormuştur. Zira bahsedilen kişilerin memleketlerindeki emlak ve mahsulleri ile hayvanlarının zaptı Yunanistan'dan dönmelerini *hızlandırılabilir*.⁸⁵ Dahiliye Nezareti'nin sualine karşılık Adliye Nezareti'nin cevabı vilayete bildirilmiştir. Firar etmelerinden sebeple bu kişilerin mallarının zapt edilmesinden vazgeçilmesi istenmiştir. Ceza Kanunnamesine göre bu gibi meselelerde müddeiumumi vasıtasıyla kanuni işlemler yürütülmeliydi. Fakat bu kararın ardından vilayet konuyla alakalı yeni bilgileri Dahiliye Nezareti'ne iletmıştır. Yahya Ağa ve kardeşi bu esnada Korfu'da bulunan İsmail Kemal ve destekçileri ile birlikte hareket etmekteydi. Özellikle Kurveleş ahalisini tahrik etmek üzere yaptıkları çalışmalara dikkat çekilmiştir. Bu gerekçelerle birlikte vilayet idaresi tekrar Yahya Ağa'nın Korfu'ya da yakın olan Delvine'deki mülkünün zaptını istemiştir. Böylelikle Korfu'da malî olarak sıkıntıya düşecek ve faaliyetlerine son verecekti.⁸⁶ Dahiliye Nezareti'nin Yahya Ağa ve kardeşiyle ilgili bu bilgileri de naklederek yapılması gerekenleri sorduğu Adliye Nezareti'ne ayrıca açıklamalar yapmıştır. Buna göre o vakte kadar resmi muamelelerde yapılan bir hataya işaret edilmiştir. Yahya Ağa'nın kardeşinin adı İsmail'dir. Delvine'de ziraat ve ticaretle meşgul olan İsmail Bey abisi Yahya Ağa ve Kolonyalı Yusuf Bey ile birlikte Adana'ya

⁸¹ BOA, ŞD. 2102-14, 4 Recep 1317/8 Kasım 1899.

⁸² BOA, DH.MKT. 2447-100, 10 Şevval 1318/31 Ocak 1901.

⁸³ Yahya Ağa bizzat suç işlerken diğer suçlulara da yardım etmekteydi. Premedi'de görevli reji memurunu şehit eden ve Korfu'ya firar etmeden önce Yahya Ağa'nın evinde saklanan Fraşarlı Malîk Bey gibi. *Bak.* BOA, *Dahiliye Nezâreti Şifre Evrakı (DH.ŞFR.)* 254-110, 16 Kanunuevvel 1316/29 Aralık 1900.

⁸⁴ Yanya sancağının idarî sınırlarında Kolonya yoktur. Ancak Kolonya bu ve farklı belgelerde Yanya vilayetiyle ilgili yazışmalara konudur. Buradaki işlemde Delvineli Yahya Ağa nedeniyle Kolonyalı Yusuf Bey'den bahsedilir. Lakin Manastır vilayetinin kazası olan Kolonya'nın güvenlik-asayiş meselelerinde Yanya ile irtibatlandırıldığı belgelerin sayısı çoktur. Kolonyalı Nevruz'la ilgili işlemler bunlardan birisidir. Yol kesmek ve eşkıyalık gibi suçlardan Trablusgarb'a sürgün edilen Nevroz firar ederek Kolonya'ya dönmüştür. Buna ilişkin yazışmalar Yanya vilayetiyle yürütülmüştür. Firar ederek memleketine dönen Kolonyalı Nevruz affedilmiştir. (*Bak.* BOA, DH.MKT. 2197-14, 23 Zilhicce 1316/4 Mayıs 1899; BOA, DH.MKT. 2206-82, 14 Muharrem 1317/25 Mayıs 1899.) Kolonya idarî açıdan Manastır; askerî-güvenlik bakımından Yanya'dan idare edilmektedir. Ancak bundan vazgeçilerek Kolonya askerî işleriyle de Manastır'a 1879'da bağlanmıştır. (*Bak.* Erken, *Yanya Sancağının İdari Yapısı...*, 110.) Uygulamada bunun sonraki yıllarda da sürdüğü ileri sürülebilir.

⁸⁵ BOA, DH.MKT. 2522-78, 29 Rabiulahir 1319/15 Ağustos 1901.

⁸⁶ BOA, DH.MKT. 2536-76, 12 Eylül 1317/25 Eylül 1901.

sürgün edilmiş ve oradan birlikte Yunanistan'a firar etmişlerdi. Üstelik bu firarlarında yanlarında Fraşarlı Malîk Bey de bulunmaktaydı. İşte bu kişilerin hızlı bir şekilde yakalanması için yapılması gerekenler Adliye Nezareti'nden sorulmaktaydı.⁸⁷ Bunun üzerine Yahya Ağa ve kardeşi İsmail ile Delvineli Yusuf Beylerin uygunsuz hareketlerinin önlenmesi amacıyla mallarına el konulması düşüncesi yeniden uygun görülmemiştir. Mahkeme kararı olmaksızın idari bir tasarrufla böyle bir uygulamanın uygun olmayacağı Sadâret'ten bildirilmiştir. Ancak bu kişilerin firar ettikleri Korfu'dan dönerek mahkemeye çıkarılmaları için bu yolun tatbikinin ne derece uygun olduğu hakkında Hariciye Nezareti'nin de görüşü alınmalıydı. Nitekim Yahya Ağa ve beraberindekiler Yanya vilayetinin haklarında yaptıkları muameleden rahatsız olduklarını ve mahkeme mahallinin de değiştirilerek İstanbul'da yargılanmak istediklerini beyan etmişlerdi.⁸⁸ Firar ettikleri halde yurda dönmeleri amacıyla mallarına el konulmasının mahkeme kararıyla yapılmasına dikkat edilerek mevcut nizamnamenin dışına çıkılmamıştır. Ayrıca kişilerin idari tasarruflarla sürgünlerinden sarfinazar edilmesine zamanla daha sık tesadüf edilmiştir.

4. Sürgünün Sonlanması: Geri Dönme

Kişiler işledikleri suçlar ya da yaptıkları uygunsuzluklar nedeniyle belirli bir süreliğine ya da hayat boyu sürecek şekilde sürgün edilmekteydi.⁸⁹ Belirli bir süre için sürgün edilenlerin bu sürenin sonunda memleketlerine dönmesi beklenen bir durumdu.⁹⁰ Bazı hallerde hem bu süre dolmadan hem de hayat boyu⁹¹ sürgün edilen kişiler çeşitli gerekçelerle geri dönmek taleplerini idareye iletmişlerdi. Bazen de sürgün edilen kişinin yaşadığı yer ileri gelenlerinin ya da ahalisinin verdikleri dilekçelerinde sürgünün sonlanması talep edilmiştir. Bu durumda sürgün edilen kişinin suçsuzluğu vurgulandığı gibi bazı hallerde bir daha suç işlemeyeceğine dair ahalice teminat verilmiştir.⁹² Bir diğer

⁸⁷ BOA, *DH.MKT.* 2556-26, 1 Teşrinisani 1317/14 Kasım 1901.

⁸⁸ BOA, *DH.MKT.* 2566-97, 25 Teşrinisani 1317/8 Aralık 1901.

⁸⁹ Sürgün kararlarının tatbikinde bazen yanlışlıklar yapılmaktaydı. Bunun düzeltilmesiyle de sürgün sonlanmaktaydı. Prevezeli Mustafa, Davud ve Ahmed isimli kişilere Preveze'deki Fransa Konsolos vekiline *layıksız muamele* etikleri gerekçesiyle Yanya'daki Fransa konsolosunun şikâyetiyle dörder ay hapis ve 80 kuruş ceza verilmişti. Bu kişiler belirtilen sürede cezalarını çektikleri ve 80 kuruşu da yatırdıkları halde ayrıca sürgün edilmişlerdi. Kendileri yeniden Yanya'ya getirilmiş ve aileleri memleketlerinde kalarak bir yıl kadar bu şekilde yeniden cezalandırılmışlardı. Durumdan haberdar olunması üzerine adı geçen kişilerin mahkeme tarafından verilmiş cezalarının tamamlanması nedeniyle Yanya'daki sürgünlerinin sonlanması kararlaştırılmıştı. *Bak.* BOA, *Hariciye Nezâreti Mektubî Kalemî Evrakı (HR.MKT.)* 296-94, 22 Şevval 1275/23 Temmuz 1859.

⁹⁰ Sürgün kararı idareciler ve memurlar hakkında da icra edilmişti. Bu şekilde kişiler sürgünleri sonunda işlerine dönmüştür. Kale-i Sultani'ye sürgün edilmiş Avlonyalı Mustafa Paşa ile isimleri zikredilmeyen Berat ve Yanya paşaları bu şekilde değerlendirilebilir. Affedilmeleri üzerine Avlonyalı Mustafa Paşa Aydın vilayetinin Mentеше sancağına mutasarrıf yapılmış, havasına uyum sağlayamadığı ve gözlerinden de rahatsızlık yaşadığından Yanya ve Berat beyleri gibi memleketine dönmek istemişti. *Bak.* BOA, *Yıldız Yaverân ve Maiyyet-i Senîyye Erkân-ı Harbiye Dairesi (Y.PRK.MYD.)* 3-74, 17 Zilkade 1301/8 Eylül 1884.

⁹¹ Sürgün, sürgün süresinin sonlanması ya da kişinin vefatıyla bitmekteydi. Trabzon Askerî Zaptiyesi'nde görevli Tufan bin Mehmed uygunsuz davranışlarından sürgün edildiği Yanya vilayetine Meçova kazasında yerleştirildiği işte çalıştığı esnada hastalanarak vefat etmiştir. Durumdan Trabzon vilayeti haberdar edilmiştir. *Bak.* BOA, *Zabtiye Nezâreti Evrakı (ZB.)* 457-23, 17 Şaban 1310/6 Mart 1893.

⁹² Yanya'da Filat kazasının Penaya Manastırı'nda (*Bak.* İlkay, Doktora, 176.) İlorya isimli keşiş Tırhala'ya sürgün edilmişti. *Kastri, Şolaş, Çiflik, Mavroder* köyleri ahalisinden 50 kişinin imzasıyla yapılan af talebinde keşişin 30 yıldan beri bu manastırda bulunduğu ve bölgedeki Hristiyanlara yardımcı olduğu, herhangi bir uygunsuzluğunun

mesele ise sürgün kararının tatbikinden evvel kararın yeniden gözden geçirilerek af edilmek talepleriyle ilgiliydi. Burada hakkında sürgün kararı verilen kişinin hükümetin-yetkililerin elinde olmadığı ve kararın gıyaben verildiği görülmektedir. İlgili kişiler gıyaplarındaki sürgün kararından suçsuz olduklarından bahisle vazgeçilmesini istemişlerdi.⁹³

Sürgün vasıtasıyla kişinin hürriyeti bağlayıcı bir şekilde cezalandırılması dışında bulunduğu mekân değiştirilmiş ve benzer suçları işlemesinin önlenmesi amaçlanmıştır. Bu ise sürgünün önleyici tedbir olarak da uygulandığını gösterir. Suça karışanlara, suça iştirakleri oranında verilen cezalar aynı zamanda suçun şahsiliği ilkesiyle de uyumlu idi. Ancak kişiler hayatlarının belirli bir kısmını ya da tamamını geçirecekleri yerlere ailelerini götürebilmişlerdi.⁹⁴ Bu ise aslında suçla irtibatı olmayan aile fertlerinin de bir anlamda cezalandırılmasıydı. Bu yüzden sürgünden geri dönmek-af talepleri sürgün edilen kişinin ölmesi üzerine onunla birlikte sürgünde bulunan aile efradı tarafından yapılmıştır. Buna dair örneklerden birisi Tepedelen kazasının Dragot köyü sakinlerinden Tahir ve ailesiyle ilgiliydi. Tahir isimli kişi işlediği suçlar nedeniyle Konya'ya sürgün edilmiştir. Bu sırada Dragot köyünde ikametleri uygun görülmeyen ailesi de Yanya'ya yerleştirilmiştir. Tahir'in Konya'da vefatıyla ailesi Yanya valisine ilettiği dilekçede geçimlerini temin edemediklerini, sefil olduklarını, Yanya'dan ayrılarak Dragot köyüne geri dönmelerine izin verilmesini istemiştir.⁹⁵

Tırhala'da ve Yunanistan sınırındaki köy ahalisinden eşkıyaya yardım ve yataklık edenler aileleriyle birlikte Mezakiye'ye sürülmüş, buradan Yunanistan'a firar etmiş, sonradan geri dönmek istemişlerdir. Aileleriyle Yunanistan'a firar eden 20 kişi, aslında iddia edildiği üzere eşkıyaya yataklık etmediklerini beyan etmişlerdi. Mezakiye'den içinde buldukları sefaletten kurtulmak ümidiyle Yunanistan'a firara mecbur kalmışlardı. Burada da sefaletleri sürdüğünden kefalet karşılığında memleketlerine geri dönmek istemişlerdi. Ancak firarları nedeniyle kefaletle geri dönmelerine izin verilemeyeceği Yanya vilayetinden bildirilmiştir. Ayrıca eşkıyaya yardım ve yataklık etmedikleri iddiası bir yana bizzat suç işlemişlerdi. İçlerinde cinayet dahi işleyenler bulunmaktaydı. Vilayetin bu ifadelerine çaresizlik nedeniyle Yunanistan'a firar ettikleri ve burada teşkil ettikleri çete vasıtasıyla suç işlemeye mecbur kaldıklarına işaret edilmiştir. Vilayetin beyanlarında sürgün ile ıslahı amaçlanan suçluların ayrıca suça mecbur bırakılmasının da önlenmesi

görülmediği anlatılmıştı. Keşişin 7-8 yıl önce haksız yere sürgünü bazı kişilerin asılsız ifadeleriyle olmuştu. Zira hem patrikhane hem de Yanya piskoposluğunun yaptığı tahkikatta bir suça rastlanmamıştı. Bu nedenle keşişin affıyla manastıra dömesi talep edilmişti. *Bak. BOA, Meclis-i Vâlâ Riyâseti Belgeleri (MVL) 517-100, 19 Şaban 1283/24 Şubat 1867.*

⁹³ Aydonatlı Mustafa'nın sürgün kararı İdare-i Örfiye'ce verilmişti. Mustafa, suçsuz olduğundan itiraz etmiş ve konu Dahiliye Nezareti tarafından Yanya vilayetine iletilerek durum netleştirilmek istenmişti. *Bak. BOA, DH.MKT. 1727-87, 11 Şevval 1307/31 Mayıs 1890.*

⁹⁴ Bazı durumlarda sürgün edilenlerin eşleri, kendilerinin menfalarına varmaları ardından yola çıkmıştı. Buna dair müsaadeyle yola çıkan eş ve çocuklar yolculukları sırasında hastalık nedeniyle sıkıntılar çekmiş ve gidecekleri yere varmadan geri dönmek istemişlerdi. Tepedelen ahalisinden Süleyman, Veyis, Hamid ve Osman asayiş bozdukları nedeniyle Konya'ya sürülmüşlerdi. Aileleri arkalarından yola çıkmıştı. Yenişehir civarındayken hastalıktan sekizinin ölmesi üzerine Tepedelen'e dönmek isteyerek Konya'ya gitmekten vazgeçmişlerdi. *Bak. BOA, A.MKT.MVL, 19-80, 10 Şevval 1265/29 Ağustos 1849.*

⁹⁵ Sadâret, bunun Yanya valiliği tarafından kararlaştırmasını istemiştir. *Bak. BOA, Sadâret Mektubî Kalemi Umum Vilayet Evrakı (A.MKT.UM.) 46-100, 21 Rabiulevvel 1267/24 Ocak 1851.*

düşünülmüştür. Böylece firarlarına rağmen suça iştirak etmediği halde zor duruma düşenlerin memleketlerine dönmelerine ve *edepleriyle ikametlerine* müsaade edilmesi yerinde olacaktı. Ancak bunların Yunanistan sınırındaki köylerinde ikametlerinin uygun olup olmayacağını kararı Tırhala mutasarrıflığının beyanlarıyla verilecekti.⁹⁶ Burada idarenin sürgün kararlarının tatbikiyle aslında suçluların yakın çevrelerinden ve bu yolla suçtan uzaklaştırılmalarının ve ıslahlarının önemsendiği anlaşılır. Kişilerin sürgün edildikleri yerlerden firarlarından dolayı geri dönmek taleplerinin dikkate alınmaması uygulamasına rağmen neden suç işledikleri sorgulanmış ve içinde buldukları güçlüklerin suç işlemelerinde etkili olması ihtimalinden hareketle doğrudan suça iştirak etmeyenlerin vatanlarına geri dönmelerinin yolu açılmıştır.

Sürgün yerlerine aileleriyle birlikte gönderilenlerin yanında sürgün edilen kişilerin ailelerinin yerlerinin değiştirilmediği örneklerden bahsedilebilir. Tırhala ahalisinden Haşim ve İbrahim yedi senedir sürgün buldukları Diyarbakır'dan geri dönmek istemiştir. Bu kişiler idareye ilettikleri arzuhallerinde ailelerinin Yenişehir'de ve kendilerinin Diyarbakır'da sefil ve perişan halde bulunduğunu beyanla af taleplerini bildirmişlerdir. Ancak bu kişilerin Diyarbakır'a sürgünleri ardından Yenişehir'in de içinde bulunduğu mahaller Yunanistan'a terk edilmiştir. Bahsedilen kişilerin affedildiği ve gereğinin ifası Dahiliye Nezareti tarafından Diyarbakır vilayetine bildirmiştir. Böylece İbrahim ve Haşim, yedi yıl süren sürgünleri ardından yaptıkları af talebinden olumlu yanıt almışlardır.⁹⁷

Sürgün edilen kişilerin aileleriyle birlikte sürgün edildiği mahalde bulunmaması gerekçesi yanında yaşlılık nedeniyle af talepleri yapılmaktaydı. Ancak bu gerekçeyle yapılan af taleplerinde de vilayet idaresinin görüşü alınmakta, yapılan af talebi etraflıca incelenmekteydi. Bu şekilde Himara ahalisinden *Ozifsi Kazancı* sürgün edildiği Konya'dan affedilerek memleketine dönmek istemiştir. Vilayetin, Sadâret'in sualine verdiği yanıtta *Ozifsi*'nin Konya'ya sürgün kararının Korfu Şehbenderliği, Ergiri Mutasarrıflığı ile Dahiliye ve Hariciye Nezaretleri'nin de görüşleriyle verildiği anlatılmıştır. Nitekim sürgün gerekçesi *siyaseten memleketinde bulunmasının uygunsuzluğu*du.⁹⁸ Bunun üzerine Sadâret makamı vilayete, *Ozifsi*'nin bir daha uygunsuz hareketlerde bulunmayacağına dair Himara'dan çekilen telgrafta isimleri bulunanların kefalet vermeleri halinde affının ve memleketine geri dönmesinde mahsur olup olmayacağını sormuştur.⁹⁹ Bunun üzerine konu biraz daha teferruatlandırılmıştır. Söz konusu *Ozifsi*'nin Rum milletinden olduğu, eşkıyaya karşı koyan askerlere çok defa yardım ettiği ve bunlardan birisinde yaralandığı, sonradan Konya'ya sürgün edildiği açıklanmıştır. Böylece Himara kazasının Vuno köyü ahalisinden *Ovsiyantori*, yaşlılığı nedeniyle memleketine geri dönmek istemiştir. Konya'ya sürgün edildiği dönem boyunca han ve kahvehane köşelerinde perişan olduğunu beyan eden *Ovsiyantori* artık yaşlılığının da etkisiyle buna dayanacak mecalinin kalmadığını belirtmiştir. Ayrıca 15 kadar üyesi bulunan ailesinin de Vuno köyünde kaldığı sürede fakir ve yardıma muhtaç durumda olduğuna dikkat çekmiştir. *Ovsiyantori*'nin bu talebi Dahiliye

⁹⁶ BOA, ŞD. 2086-35, 17 Safer 1289/26 Nisan 1872.

⁹⁷ BOA, DH.MKT. 1388-99, 4 Rabiulahir 1304/31 Aralık 1886.

⁹⁸ BOA, BEO. 421-31559, 7 Zilkade 1311/12 Mayıs 1894.

⁹⁹ BOA, BEO. 421-31559, 15 Zilhicce 1311/19 Haziran 1894.

Nezareti tarafından Yanya vilayetine iletilmiş ve affedilerek vilayete geri dönmesinde bir sakınca olup olmadığı yeniden sorulmuştur.¹⁰⁰

Ovsiyantori'nin af talebinin detaylı bir şekilde değerlendirilme gerekçelerinde metin içinde de anlaşıldığı kadarıyla isim konusundaki ayrılıklar etkiliydi. Nitekim *Ozifsi Kazancı*, *Ovsiyantori* imlalarının yanında af talebinde bulunduğu telgrafında *Yanyalı Odifi Katırcı* imlası görülmektedir. 70 yaşında olduğunu ve iki seneden beri Konya'da bulunduğunu açıkladığı af talebini içerir telgrafı Konya vilayetine gönderilmiştir. Burada konunun açıklığa kavuşturulması istenmiştir. Nitekim konu hem içerik hem de isim bakımından karışıklıklar içermekteydi. Konya vilayetinin *Odifi Katırcı* ile yaptığı görüşmeye göre kendisi Yanya vilayeti Ergiri sancağının Himara kazası dahilindeki Vuno köyü sakinlerindendi. Sürgün nedeni ise *tabiiyet-i Yunaniye iddiası* ile giriştiği uygunsuz hareketlerdi. Zira kendisi Tabiiyet Nizamnamesi'nin neşri ardından bu iddiada bulunmuş ve siyaseten Himara'da kalması idarece uygun bulunmamıştı. Bu şekilde 10 Temmuz 1893'te Yanya'dan Konya'ya sürgün edilmişti. İşte bunun ardından kendisi *Ovsiyantori* ismini kullanmıştı ki asıl adı *Odifi Katırcı*'ydi. Dahiliye Nezareti, Konya vilayetinden aldığı bilgilerle Yanya vilayetinden yeniden görüş istemiştir.¹⁰¹

Kimi zaman basit birer imla hatası olarak değerlendirilmesi mümkün olan isim meselesindeki karmaşanın açıklığa kavuşturulması çabalarının gerekçesi ortaya çıkmaktaydı. Zira *Odifi Katırcı* af talebinde bulunduğu dilekçesinde neden sürgün edildiğini beyan etmez iken yaşlılığına işaret etmişti. Üstelik bunun basit bir yalan olmadığı ve talep ettiği üzere affedildiği anlaşılmaktadır. Ancak memleketine dönen *Odifi*, çoğu sürgün gibi, affı ardından asayiş bozan hareketlerine devam etmiştir. Bu belgede *Orifsi Kazancı* imlasıyla zikredilen *Odifi Katırcı*, arkadaşı *Hristo Nestori* ile birlikte *iyi hallerinden* sebeple *ırz ve namuslarıyla kalmak* üzere affedilmişti. Lakin yine rahat durmayarak ülkeye patlayıcı sokmuşlardı. Ele geçirilmeleri ardından yeniden Konya'ya ya da Yanya vilayet merkezine gönderilmeleri konusunda vilayetin görüşü istenmiştir.¹⁰² Bu kişilerin işledikleri suçun muhtevası bakımından vilayet merkezine gönderilmeleri hususundaki yaklaşımın ardından daha teferruatlı işlemler yapılmıştır. Patlayıcı maddeleri Palermo'dan Himare nahiyesine soktukları açık olan kişilerin bu *havalinin güvenliği ve siyaseten selameti* açısından buralarda bulunmaları uygun görülmemişti. Ayrıca mevcut kanun ve nizamnameler doğrultusunda ilgili mahkemelere sevkleri Şûrâ-yı Devlet tarafından Yanya vilayetine tebliği edilmiştir.¹⁰³

Burada, affedilen kişilerin çoğu zaman ıslah olmadığı ve suç işlemeye devam ettiği durumda dahi sürgün vasıtasıyla buldukları bölgeden uzaklaştırıldığı ve asayişin teminine çalışıldığı söylenebilir. Ayrıca yapılan muamelelerde isim konusundaki imla farklılıkları da konuya ilişkin tahkikat sırasında incelenmiştir. Zira kişilerin bürokratik işlemlerde farklı isim kullanarak menfaatleri doğrultusunda kararlar almaya çalıştıkları ve

¹⁰⁰ BOA, *DH.MKT.* 70-20, 2 Ağustos 1310/14 Ağustos 1894; BOA, *DH.MKT.* 70-20, 20 Teşrinievvel 1310/1 Kasım 1894; BOA, *DH.MKT.* 70-20, 22 Recep 1312/19 Ocak 1895.

¹⁰¹ BOA, *DH.MKT.* 358-51, 8 Şevval 1312/4 Nisan 1895; BOA, *DH.MKT.* 358-51, 28 Şevval 1312/24 Nisan 1895; BOA, *DH.MKT.* 358-51, 13 Zilkade 1312/8 Mayıs 1895.

¹⁰² BOA, *ŞD.* 2102-8, 30 Zilhicce 1316/11 Mayıs 1899; BOA, *ŞD.* 2102-8, 26 Ramazan 1316/7 Şubat 1899.

¹⁰³ BOA, *BEO.* 1360-101975, 10 Rabiulahir 1317/18 Ağustos 1899.

ihtimal bunda başarılı oldukları düşünülebilir. Bilhassa gayrimüslim Osmanlı vatandaşlarının isimlerinin imla ve telaffuzunda buna dikkat edilmesi gerektiği söylenebilir.

Sürgün edilenlerin sürgün gerekçeleri vatanlarına geri dönmek taleplerinde dikkate alınmaktaydı. Burada suçun niteliğiyle birlikte kişinin sürgün yerindeki hal ve hareketleri de önemsenmekteydi. Bu yaklaşım Yanya dahilindeki sürgünlerde tatbik edilmiştir. Yanyalı Kostantin Çakmakinis'in kendi ifadesiyle asılsız birtakım ifadelerle Yanya Divan-ı Harb kararıyla Yenişehir'e sürgünü bu anlamda değerlendirilebilir. Kostantin, sürgününü onun ticari faaliyetlerini önlemek isteyenlerin girişimlerinin neticesi olarak görmekteydi. Nitekim Kostantin, af talebini Atina Sefareti vasıtasıyla Hariciye Nezareti'ne iletmış ve bunu beyan etmiştir.¹⁰⁴ Hariciye Nezareti, Kostantin'in talebini Yanya vilayetine iletmış ve görüşlerini öğrenmek istemiştir. Yanya vilayeti konu hakkındaki tahkikat neticesinde Kostantin'in 1879-1880 yılı içerisinde Yenişehir'e sürgün edildiğini ve o tarihten itibaren ticari faaliyetlerini orada sürdürdüğünü belirtmiştir. Ayrıca bazı *erbab-ı fesadın* ifadeleri üzerine İdareyi Örfiye kararıyla sürgün edilen Kostantin'in Yanya'ya dönmesinde mahsur olmadığı açıklanmıştır.¹⁰⁵

Yanya vilayetinden sürgün edilenler sürgünde buldukları sürede ıslah oldukları yönündeki ifadelerin ardından affedilmişlerdir. Bu anlamda Adana'ya sürgün edilmiş Delvine ve Kolonya ahalisinden üç kişi *anlık bir cehaletle* buradan Korfu'ya firar etmiştir. Ancak Korfu'da buldukları sürede sefaletten kurtulamadıklarını beyan eden bu kişilerden Halil ve İsmail Ağalar annelerinin de imzası bulunan arzuhalde affedilmek istemişlerdir. Diğer yandan aileleri de zor durumda olan bu kişilerin artık uygunsuzluklarda bulunmayacaklarını beyanları üzerine konu Yanya vilayetinden Dahiliye Nezareti'ne iletilmiştir. Bahsedilen kişilerin affedilmelerinin uygun olduğu Ergiri mutasarrıfı gibi Yanya valisinin de görüşlerinde açıklı. Vilayet idaresinin bahsedilen kişilerin affedilmeleri yönündeki ifadelerinin temelinde işledikleri suçlara rağmen Osmanlı Devleti'ne *sadakate mugayir* bir davranışlarının olmaması bulunmaktaydı. Vilayetin tespitleri ve incelemeleri neticesindeki kanaatleri Dahiliye Nezareti'nden Adliye Nezareti'ne iletilmiş, affedilmeleri hususundaki nihai değerlendirme beklenmiştir.¹⁰⁶

5. Malî Açıdan Sürgün Cezaları

Sürgün cezalarının tatbikinde sürgüne gönderilecek kişilerin sürgün yerlerine ulaştırılmasında masraflar yapılmaktaydı. Bunlar öncelikle ulaşım giderleriydi. Ayrıca mesafeye göre barınma ve gıda masrafları da azalıp artabilmekteydi. Sürgün edilenlerin sürgün yerlerine güvenli bir şekilde ulaştırılmalarında görevlendirilenlerin harcırah ve masrafları da önemli bir kalemdi. Vilayet bütçelerinde sürgün edilecek kişilerin sayısının öngörülmesi zor olduğundan buna ilişkin giderlerin ihtiyaç halinde teminine çalışılmıştır.

¹⁰⁴ BOA, *BEO*. 632-47382, 13 Mayıs 1311/25 Mayıs 1895.

¹⁰⁵ BOA, *BEO*. 879-65868, 13 Teşrinisani 1312/25 Kasım 1896.

¹⁰⁶ Üçüncü kişi Kolonya ahalisinden Yusuf Bey'dir. *Bak.* BOA, *DH.MKT.* 662-4, 31 Kanunuevvel 1318/13 Ocak 1903; BOA, *DH.MKT.* 662-4, 8 Kanunusani 1318/21 Ocak 1903; BOA, *DH.MKT.* 662-4, 26 Zilkade 1320/24 Şubat 1903.

Bu işe merkez idareyle yapılması gereken yazışmaların halline bağlı iken bazı hallerde yapılan yanlış-fazla ödemelerin de düzeltilmesi gerekmiştir.¹⁰⁷

Sürgün giderlerinin temininde taşradan sürgün edileceklerin sürgün yerlerine ulaştırılmak üzere Dersaadet'e getirilerek Zabtiye Nezareti'ne teslimleri halledilmesi gereken konuydu. Nitekim Dersaadet'te bulunan ve taşraya götürülecek kişilerle ilgili giderler Zabtiye Nezareti bütçesi dahilindeydi. Lakin vilayet idareleri vilayetlerinden Dersaadet'te-Zabtiye Nezareti'ne sürgün yerlerine götürülmek üzere teslim ettikleri kişilerle ilgili süreçte yaptıkları masrafları talep etmekteydi. Yanya vilayeti sürgün kararı verilmiş 14 kişiye eşlik eden 9 sevk memuruna ödenecek harcırah, yevmiye ve diğer masrafların tamamı olan 4227,5 kuruşu nezaretten talep etmiştir. Ancak bu miktarın yarısı kadarının, 2495 kuruşun, vilayete gönderildiği gerekçesiyle vilayetin kalan kısmı talebinde durum yeniden değerlendirilmiştir. Merkez idare vilayete eksik olarak gönderilen miktarın da aslında vilayet bütçesinde bu işlere ayrılan dokuz bin kuruş civarındaki tahsisattan karşılanmasını ve 2495 kuruşun iadesini istemiştir. Yanya vilayetine durum açıklanırken sürgünlerin sürgün yerlerine götürülmesinde mümkünse kara yolunun kullanılması önerilerek tasarrufta bulunulmasına işaret edilmiştir.¹⁰⁸

Yanya vilayeti, sürgünlerin sürgün edildikleri mahallere ulaştırılması amacıyla yapılan masrafları karşılamakta zorlanmıştı. Zira bunun için vilayet bütçesinde öngörülen miktar genelde yetersizdi. 1888'de vilayete sevk edilen suçlular ve onlara eşlik edenlerin masrafları toplamı 9129 kuruştur. İlgili yıl vilayet bütçesinde buna 2400 kuruş ayrılmıştı. Eksik kalan miktarın bütçe dahilinde karşılanması gerekmektedir. İşte bu nedenle Dahiliye Nezareti Yanya vilayetine bir çözüm iletmıştır. Bu yıl vilayetin hapisane giderlerine ayrılan miktar 13.320 kuruştur. Hapishane müdür ve tabip maaşlarından tasarrufla eksik kalan 7.000 kuruş kadar tahsisat vilayetin hapisane bütçesinden karşılanabilirdi.¹⁰⁹

Vilayetin, sürgün yerlerine gönderilen sürgünlerle bunlara eşlik eden memurların giderlerini merkez idareden talebi sonraki yıllarda da sürmüştür. Vilayetin taleplerinde bütçenin yetersizliğini ileri sürmesi fayda etmemiştir. Vilayetin hapisane giderlerinin bütçe dahilinde karşılanamadığı gerekçesiyle 1889'da sürgün yerlerine götürülmek üzere Dersaadet'e-Zabtiye Nezareti'ne ulaştırılan kişilerin ve memurların masrafı olan 1407,5 kuruşun ödenmesi talebi kabul edilmemiştir. Hatta bu miktarın nezarete ulaştırılması istenmiştir.¹¹⁰

¹⁰⁷ Yanya vilayetinin kısa bir süre de olsa sancağı konumundaki Tırhala'nın müstakilen idaresi sırasında İdare-i Örfiye Divân-ı Harbî kararıyla sürgün edilenlerin sevkine memur olanlara verilen harcırahlar yanlışlıkla fazla ödenmişti. Memurlara verilecek 11.000 kuruş sancak bütçesinde bulunmadığından Dahiliye Nezareti'nden yanlışlıkla 29.000 kuruş gönderilmişti. Sevk memurları dışındaki giderlere kullanılan paranın iadesi istenmiştir. *Bak. BOA, ŞD. 2090-15, 19 Muharrem 1299/11 Aralık 1881.*

¹⁰⁸ BOA, *DH.MKT. 1574-39*, 9 Rabiulahir 1306/13 Aralık 1888.

¹⁰⁹ BOA, *DH.MKT. 1652-31*, 16 Ağustos 1305/28 Ağustos 1889.

¹¹⁰ BOA, *DH.MKT. 1727-70*, 10 Şevval 1307/30 Mayıs 1890.

Sonuç

Osmanlı Devleti'nin asayişini temin ve suçluların ıslahı amacıyla başvurduğu ceza yöntemlerinden birisi olan sürgün Yanya'da benzer gerekçelerle tatbik edilmiştir. Vilayet dahilinde özellikle sınır güvenliğinin ve asayişin temini gerekçesiyle çeşitli vilayetlere sürgünler yapılmıştır. Vilayet ahalisinden sürgün edilenlerin özellikle sürgün edildiği bir vilayet yoktur. Ancak Anadolu'nun çeşitli vilayetleriyle Trablusgarb'a yapılan sürgünler çoğunluktadır. Vilayet dışına yapılan sürgünlerde kişilerin tanındıkları çevreden uzaklaştırılması amaçlanmaktaydı. Fakat bazı hallerde vilayet sınırları dahilindeki sürgünlerde görüleceği üzere kişilerin uzak diyarlara sürgünlerine ihtiyaç duyulmamaktaydı. Burada dikkat edilen husus sürgün edilen kişiye verilen ceza süresiyle suçun içeriğiydi.

Yanya'dan sürgün edilenlerin çoğunluğunun huzur ve düzene ilişkin uygunsuzluklar içerisindeki şahıslar oldukları görülürken bunları din adamları ile ufak huzursuzluklara neden olanlar takip etmiştir. Vilayetin Yunanistan ile sınır olması güvenlik önlemlerine ve dolayısı ile suçluların cezalandırılmasında etkiliydi. Sınırdan yaşanan asayiş sorunlarının tekrar etmemesi amacıyla sürgün tercih edilmiştir. Bu nedenle suçluların sınırdan uzaklaştırılmasına çalışılmıştır. Vilayetin kuzeyinde ve bahsedilen Yunanistan sınırına uzak noktaları bu anlamda sürgün yeri olarak tercih edilmiştir. Bunda Berat öne çıkmaktadır. Ancak Berat'ın sürgün mahalli yolarak tercihi onu genel bir sürgün yeri olarak düşünmemize yetmez. Berat, vilayet dahilindeki sürgünlerde sıralanan güvenlik gerekçesiyle tercih edilmekteydi. Nitekim Berat kadar olmasa da vilayetin kuzey kısımlarında sürgün mahalli olarak kayıtlara geçmiş yerler mevcuttur.

Vilayet idaresinin asayiş ve güvenlik gerekçesiyle bazı kişileri sürgün etme kararı bazı hallerde merkez idarenin denetimine takılmıştır. Vilayet idaresi huzur bozan ve uygunsuzluklarıyla bilinen kişilerin idari tasarruflarla uzaklaştırılmasından yanaydı. Bu şekilde güvenlik sorunlarının önlenebileceği düşüncesini taşıyan vilayet idaresi buna ilişkin uygulamalarda merkez idareden izin dahi istemiştir. Aslında idari tasarruflarla yapılan sürgünlere tesadüf etmek gayet mümkündür. Ancak zamanla merkez idarenin bu konuda hassasiyet gösterdiği söylenmelidir. Mevcut yasal düzenlemeler doğrultusunda mahkeme kararı neticesinde sürgün cezalarının tatbikine dikkat çekilmiştir. Vilayet idaresinin güvenlik gerekçesiyle uygulamak istediği sürgün kararlarının usulüne uygun muhakeme süreci neticesinde verilebileceğini vurgulaması bunu göstermektedir.

Kaynaklar

1. Arşiv Vesikaları

1.1. Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

- Bâb-ı Âlî Evrak Odası Evrakı (BEO.):* 1360-101975, 1561-117035, 2018-151344, 421-31559, 473-35404, 632-47382, 879-65868.
- Dahiliye Nezâreti Mektubî Kalemi (DH.MKT.):* 1381-56, 1388-99, 1450-16, 1574-39, 1625-129, 1652-31, 1727-70, 1727-87, 1733-121, 178-42, 2185-52, 2189-77, 2197-14, 2206-82, 2220-99, 2269-29, 2402-11, 2411-52, 2447-100, 2450-93, 2487-76, 2522-78, 2536-76, 2556-26, 2566-97, 2575-104, 2586-64, 358-51, 567-52, 662-4, 682-52, 70-20, 833-15, 842-20.
- Dahiliye Nezâreti Şifre Evrakı (DH.ŞFR.):* 254-110.
- Hariciye Nezâreti Mektubî Kalemi Evrakı (HR.MKT.):* 296-94.
- İrade Dahiliye (İ.DH.):* 731-50932, 822-66277.
- İrade Hususi (İ.HUS.):* 86-84.
- Meclis-i Vâlâ Riyâseti Belgeleri (MVL.):* 517-100.
- Sadâret Meclis-i Vâlâ Evrakı (A.MKT.MVL.):* 19-80.
- Sadâret Mektubî Kalemi Umum Vilayet Evrakı (A.MKT.UM.):* 46-100.
- Sadâret Mektubî Mühimme Kalemi Evrakı (A.MKT.MHM.):* 459-45, 461-93, 719-22, 719-23.
- Şûrâ-yı Devlet Evrakı (ŞD.):* 2086-35, 2090-15, 2100-13, 2102-8, 2102-14, 262-52, 2878-44, 609-32.
- Yıldız Yaverân ve Maiyyet-i Senîyye Erkân-ı Harbîye Dairesi (Y.PRK.MYD.):* 3-74.
- Yıldız Parakende Evrakı Dahiliye Nezâreti Maruzâtı (Y.PRK.DH.):* 12-71, 13-54.
- Yıldız Parakende Evrakı Umumî Vilayetler Tahrirâtı (Y.PRK.UM.):* 64-33.
- Zabtiye Nezâreti Evrakı (ZB.):* 457-23.

2. Tetkik Eserler

- Acehan, Abdullah, "Osmanlı Devleti'nin Sürgün Politikası ve Sürgün Yerleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Vol. 1/5, Sonbahar 2018, ss. 12-29.
- Acehan, Abdullah, "Tanzimat Fermanı'ndan Bugüne Edebî Sürgünler", *TÜBAR*, S. XXII, Güz 2007, ss. 9-27.
- Ahmet Ağaoglu, *Mütareke ve Sürgün Hatıraları*, Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan (haz.), Doğu Kitabevi, İstanbul 2013.
- Ali Fahri, *Emel Yolunda Kandil ve Muhtar Paşa*, Yücel Yiğit ve Mehmet Narlı (haz.), Hitabevi Yayınları, Ankara 2015.
- Arslan, Hüseyin, 16. yy. *Osmanlı'da Nüfus Hareketleri (XVI. yüzyıl)*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2001.
- Aydın, Mehmet Akif, "Kânûn-ı Esâsî", *DİA*, C. 24, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2001, ss. 328-330.
- Çakır, Ali, "Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e Türk Romanında Basın Algısı", *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi*, S. 5, Güz 2020, ss. 102-123.
- Çoban, Harun, "Nefy-ü Kıyas Defterlerine Göre Tanzimat Sonrasında Balkanlardan Yapılan Sürgünler (1848-1883)", *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Vol. 3/2, Güz 2018, ss. 137-167.

- Daşcıoğlu, Kemal, “Sürgün (Osmanlılar’da)”, *DİA*, C. 38, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, ss. 167-169.
- Erim, Neşe, “Osmanlı İmparatorluğunda Kalebendlik Cezası ve Suçların Sınıflandırılması Üzerine Bir Değerlendirme”, *Osmanlı Araştırmaları*, C. 4, S. 4, İstanbul 1984, ss. 79-88.
- Erken, İlkay, *Yanya Sancağının İdari Yapısı ve Yerleşim Birimleri (1867-1913)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2019.
- Güneş, Mehmet, “Osmanlı Devleti’nde Sürgün Cezası ve Karahisar-ı Sahib’e Yapılan Sürgünler (1815-1839)”, *History Studies*, 8/1, Mart 2016, ss.-49-70.
- Halaçoğlu, Yusuf, “Asîr”, *DİA*, C. 3, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, ss. 482-484.
- Halaçoğlu, Yusuf, *Sürgünden Soykırımı Ermeni İddiaları*, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2006.
- İpek, Nedim, “Osmanlı’da Sürgün: Trabzon Örneği”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S. 26, Bahar 2019, ss. 363-386.
- İpek, Nedim, *Selanik’ten Samsun’a Mübadiller*, Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun 2010.
- İpşirli, Mehmet, “Kürek Cezası”, *DİA*, C. Ek. 2, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2019, ss. 112-114.
- İşbilir, Ömer, “Kalebend”, *DİA*, C. Ek. 2, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2019, ss. 5-7.
- Karataş, Ali İhsan, *Osmanlı Dönemi Bursa Sürgünleri (18-19. Asırlar)*, Emin Yayınları, Bursa 2009.
- Kerimoğlu, Hasan Taner, *Osmanlı’da Devrim ve Fedakâran-ı Millet, İstibdat Dönemi Sürgün ve Firarilerinin Devr-i Hürriyet’te Mücadeleleri*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2018.
- Köksal, Osman, “Osmanlı Hukukunda Bir Ceza Olarak Sürgün ve İki Osmanlı Sultanının Sürgünle İlgili Hattı-ı Hümayunları”, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 19, 2005, s. ss. 283-341.
- McCarthy, Justin, *Ölüm ve Sürgün Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı (1821-1922)*, Fatma Sarıkaya (çev.), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2012.
- Mehmet Fazlı, *Afganistan’da Bir Jöntürk Mısır Sürgününden Afgan Reformuna*, Kenan Karabulut (çev.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2007.
- Mutlu, Cengiz, “Balkan Savaşları’ndan Lozan Konferansı’na Osmanlı Devleti’nde Rumların İç ve Dış Göçleri”, *History Studies*, Vol. 4/2, Temmuz 2012, ss. 257-288.
- Osmanoğlu, Şadiye, *Babam Abdülhamid*, Timaş Yayınları, İstanbul 2009.
- Öraz, Seçil, “The Struggle and the Response in Stalin’s Deportation Policy: The Case of Crimean Tatars”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C. VI, S. 2, İzmir 2006, ss. 411-422.
- Öreñç, Ali Fuat, *Balkanlarda İlk Dram Unuttuğumuz Mora Türkleri ve Eyaletten Bağımsızlığa Yunanistan*, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2011.
- Polat, Hasan Ali ve Akandere, Osman, “Gümlüceli İsmail Bey’in Bursa Valiliği”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Vol. XIX/39, Güz 2019, ss. 509-532.

- Poyraz, Özlem, “Abdülmecid Dönemi Hürriyet Bağlayıcı ve Kısıtlayıcı Ceza Uygulamalarına Dair Bir İnceleme”, *SEFAD*, S. 43, 2020, ss. 497-518.
- Salih Keramet Nigâr, *Son Halifenin Sürgün Yılları*, Derin Tarih Kültür Yayınları, İstanbul 2013.
- Saydam, Abdullah, “Edirne'de Tanzimat'ın İlk Ayları ve Vali Nâfiz Paşa'nın Muhakemesi”, *History Studies*, 12/5, Ekim 2020, ss. 2557-2576.
- Sepetcioglu, Tuncay Ercan, “Sürgün ve İskân Kısı kacında Giritli Müslüman Kadın (1896-1913)”, *History Studies*, Vol. 6/2, Şubat 2014, ss. 103-123.
- Susam, Feyzanur ve Karadeniz, Yılmaz, “18. Yüzyılın Ortalarında Erzurum'da Güvenlik Meselesi (H. 1155-1162/M. 1742-1749 Tarihli 1 Numaralı Erzurum Ahkâm Defteri'ne Göre)”, *Asia Minor Studies*, C.7, S. 2, 2019, s. 220-230.
- Taşbaş, Erdal, “Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet Görevlilerinin Sürgün Edilmesi:19. Yüzyıl Kıbrıs Örneği”, *Mediterraen Journal of Humanities*, II/1, 2012, ss. 193-204.
- Toker, Yalçın, *Malta Sürgünleri'nden Portreler*, Toker Yayınları, İstanbul 2006.
- Toprak, Seydi Vakkas, “Fizan'da Sürgün Bir İttihatçı: Cami Bey”, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 20, Ağustos 2015, ss. 683-710.
- Türcan, Talip, “Sürgün”, *DİA*, C. 38, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, ss. 164-166.
- Uzer, Tahsin, *Makedonya Eşkiyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999.
- Ünlü, Mucize, “Tanzimat Sonrasında Balkanlardan Karadeniz'e Sürgünler”, *History Studies*, Vol. 2/2, 2010, ss. 305-320.

